

ОКВИР ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ЦИЉЕВА ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

септембар 2020.

Агенда 2030. је план дјеловања за људе, планету и просперитет. Њен циљ је да оснажи универзални мир у већој слободи. Овај план ће проводити све земље и све заинтересоване стране, дјелујући кроз партнерство засновано на сарадњи. Ријешени смо да човјечанство ослободимо тираније сиромаштва и неимаштине, као и да опоравимо и заштитимо нашу планету.

Садржај

1. Увод	2
2. Процес израде Оквир Цилева одрживог развоја у БиХ	5
3. Водећи принципи Оквир Цилева одрживог развоја у БиХ.....	7
4. Визија и правци развоја до 2030. године.....	8
5. Хоризонталне теме	10
6. Развојни правац "Добра управа и управљање јавним сектором"	13
6.1. Акцелератор 1: Ефикасан, отворен, инклузиван и одговоран јавни сектор	14
6.2. Акцелератор 2: Владавина права, сигурност и основна права	16
6.3. Акцелератор 3: Отпорност на катастрофе	18
6.4. Подциљеви и индикатори у оквиру развојног правца „Добра управа и управљање јавним сектором“	21
7. Развојни правац - „Паметни раст“	23
7.1. Акцелератор 1: Јачање повољног окружења за предузетништво и иновације за производњу добара високе додатне вриједности за извоз.....	24
7.2. Акцелератор 2: Повећање инвестиција у инфраструктуру	28
7.3. Акцелератор 3: Побољшање приступа и квалитета образовања и обуке	29
7.4. Акцелератор 4: Зелени раст и чиста енергија.....	32
7.5. Акцелератор 5: Паметно управљање природним ресурсима и животном средином	34
Подциљеви и индикатори у развојном правцу „Паметни раст“	38
8. Развојни правац „Друштво једнаких могућности“.....	47
8.1. Акцелератор 1: Побољшање политика социјалне заштите.....	47
8.2. Акцелератор 2: Активација и запошљавање са фокусом на рањиве категорије....	48
8.3. Акцелератор 3: Ефикасна здравствена заштита за све	49
8.4. Акцелератор 4: Побољшање инклузивности образовних система.....	51
8.5. Акцелератор 5: Финансијска инклузија	53
8.6. Подциљеви и индикатори у оквиру развојног правца „Друштво једнаких могућности“	55
9. Институционални механизам за координацију и праћење провођења Институционални механизам за координацију и праћење реализације Оквир Цилева одрживог развоја	60
10. Финансирање реализације Цилева одрживог развоја	62
11. Праћење и извјештавање о реализацији Оквир за Цилеве одрживог развоја у Босни и Херцеговини	64

1. Увод

У септембру 2015. године, Босна и Херцеговина, заједно са 192 државе чланице Уједињених нација, обавезала се на провођење Агенде 2030. за одрживи развој ([Агенда 2030.](#)), која се састоји од 17 Циљева одрживог развоја и 169 подциљева. Документ Агенде 2030. наглашава следеће:

„Агенда 2030. је план акције за људе, планету и просперитет. Њен циљ је јачање универзалног мира у већој слободи. Овај план ће проводити све земље и све заинтересоване стране, дјелујући кроз партнерство засновано на сарадњи. Ријешили смо да човјечанство ослободимо тираније сиромаштва и неимаштине, као и да опоравимо и заштитимо нашу планету“.

Циљеви одрживог развоја (SDG) представљају трансформативни план за стварање боље и одрживе будућности за читав свијет. Они се баве глобалним изазовима са којима се суочава читав свијет, укључујући сиромаштво, неједнакост, климатске промјене, деградацију животне средине, просперитет, мир и правду. Агенда 2030. и Циљеви одрживог развоја заснивају се на три кључна принципа:

1. Универзалност, која подразумијева обавезу и спремност свих земаља да их примјене, поштујући унутрашње аранжмане и ниво развоја који доприносе укупним напорима за одрживи развој у свим контекстима и временима;
2. Интеграција свих аспеката одрживог развоја, што значи уравнотежен економски раст уз заштиту животне средине и природних ресурса, истовремено стварање праведног друштва и смањење неједнакости;
3. Принцип „нико не смије бити искључен“, којим се желе елиминисати вишедимензионални узроци сиромаштва и неједнакости, као и дискриминација у свим облицима. Примјена овог принципа у пракси захтијева механизме управљања и одговорности на свим нивоима, од локалног до међународног, како би се осигурало спровођење мјера једнакости.

Босна и Херцеговина је препознала значај и потенцијал провођења Циљева одрживог развоја и Агенде 2030. као прилику за значајно побољшање социјалних, економских и еколошких аспеката живота у земљи и јачање регионалне сарадње.

Одрживи развој је у средишту политика Европске уније и њених држава чланица, а приступање Босне и Херцеговине Европској унији свеобухватан је приоритет за БиХ. Споразум о стабилизацији и придруживању (ССП), који је ступио на снагу 2015. године, дефинише Босну и Херцеговину као „потенцијалног кандидата“ за приступање Европској унији. Босна и Херцеговина је формално поднијела захтјев за чланство у Европској унији у фебруару 2016. године. У мишљењу Европске комисије о кандидатури БиХ из маја 2019. године наводи се да „преговоре о приступању Европској унији треба отворити са Босном и Херцеговином када земља постигне неопходни ниво усаглашености са критеријумима за чланство, посебно политичким критеријумима из Копенхагена, који захтевају стабилност институција које гарантују значајан ниво демократије и владавине права“.¹ Нагласак

¹ [Commission Opinion on Bosnia and Herzegovina's application for membership of the European Union](#), Брисел, 29. маја 2019 стр. 14.

Европске уније на осигуравању „европске перспективе“ за БиХ додатно показује либерализација визног режима за БиХ 2014. године, објављивање [Стратегије за западни Балкан](#) 2018. године, те наставак рада мисије ЕУФОР-а/Алтхеа и канцеларије EUSR-а.

Европске интеграције и одрживи развој уско су повезани у пракси. На основу деценијског искуства у дефинисању и спровођењу стратегија и политика одрживог развоја на нивоу Европске уније и држава чланица², и стратегија [Европа 2020](#) је заснована на стубовима „паметног, одрживог и инклузивног раста“. Европска унија је одиграла значајну глобалну улогу у дефинисању Агенде 2030. и Циљева одрживог развоја а (ревидирани) [Европски консензус о развоју](#) је основа за усклађивање политика Европске уније са Агендом 2030.

Приступање земаља Централне Европе и Балкана, које су се придружиле ЕУ 2004. године (нпр. Словенија, Мађарска, Пољска), 2007. године (Бугарска и Румунија) и 2013. године (Хрватска), такође је имало значајне импликације на одрживи развој за ове земље. Процеси приступања пружили су подршку њиховом приближавању (у законодавном и политичком смислу) европским и глобалним стандардима, јер су ти процеси праћени циљаном финансијском помоћи и подршком за институционални развој. У комбинацији са одговарајућим политичким и економским процесима транзиције, приближавање Европској унији подразумева консолидацију демократске управе и институција за људска права, усвајање добросусједских политика и прилив технологија и страних инвестиција потребних за модернизацију економије. То такође подразумева усвајање европских стандарда у погледу енергије, животне средине и климе, што је омогућило значајно смањење емисије угљеника и побољшање квалитета воде и ваздуха (по јединици БДП-а). Процеси приступања Европској унији су убрзали транзицију ка одрживом развоју у земљама које су сјеверни и западни сусједи Босне и Херцеговине.

Од 2015. Европска унија подржава политике одрживости држава чланица успостављањем структуре унутар Уније за спровођење Агенде 2030. [Сљедећи кораци за одрживу европску будућност: Европска акција за одрживост](#) (новембар 2016.) и документ Одрживи развој у Европској унији који сваке године припрема Еуростат (објављен у [новембру 2017. године](#) и [септембру 2018. године](#)). Политике Европске уније о енергији и клими, запошљавању, социјалном укључивању, регионалном развоју и многе друге такође одражавају важне елементе правне тековине Европске уније (*acquis communautaire*) с којом земље кандидати и потенцијални кандидати морају да ускладе своје политике током претприступног периода. Поред тога, одрживи развој је водећи политички приоритет нове Европске комисије (2019-2024), гдје би све политике и стратегије Европске комисије требале да допринесу постизању Циљева. С тим у вези, крајем 2019. године Европска комисија је представила „The European Green Deal“, нову стратегију раста Европске уније чији је циљ трансформација Европске уније у модерну, ресурсно ефикасну и конкурентну економију која се неће бавити само климом и заштитом животне средине, већ их претворити у прилике а саму транзицију учинити праведном и инклузивном.³

² Стратегије одрживог развоја ЕУ су из периода Европске комисије [A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development](#) (2001), док државне стратегије одрживог развоја ЕУ држава чланица датирају из ранијег периода.

³ <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/11011937/8-22062020-AP-EN.pdf/f2aa5f4d-a7a9-8ea6-8664-639fd4244a78>

Европска унија званично посматра проширење као облик „финансијске и техничке сарадње за приступање“ - који је одвојен од развојне сарадње. Дјелимично из овог разлога, на нивоу Европске уније требало би усвојити оквир за нови програмски период 2021-2027. године за подршку политикама и програмима у земљама кандидатима или потенцијалним кандидатима који су у потпуности у складу са обавезама преузетим Агендом 2030. Међутим, то не значи да Агенда 2030. и Циљеви одрживог развоја нису релевантни за перспективе приступања Босне и Херцеговине. Између осталог и документ Европске уније [Кључне европске активности као подршка Агенди 2030. и Циљевима одрживог развоја](#) наводи Инструмент за претприступну финансијску помоћ (ИПА) као мјеру за подршку спровођењу Агенде 2030. и Циљева одрживог развоја. Тежње за чланством указују на то да би оквир Европске уније за праћење постизања Циљева одрживог развоја и извјештавање држава чланица у принципу требао бити примијењен и у Босни и Херцеговини.

Први корак у имплементацији Агенде 2030. у Босни и Херцеговини је израда Оквира за реализацију Циљева одрживог развоја у Босни и Херцеговини, као заједничког документа свих нивоа власти који идентификује шире правце развоја кроз које власти на свим нивоима и друштво у Босни и Херцеговини настоје дати свој допринос остваривању Циљева одрживог развоја. На основу анализе стања у погледу одрживог развоја у Босни и Херцеговини, односно кључних развојних трендова, могућности и препрека, посебно у контексту приступања Босне и Херцеговине Европској унији и опсежних консултација са представницима институција на свим нивоима власти и друштвено-економским актерима у 2018 – 2019. години, утврђена су три правца одрживог развоја у Босни и Херцеговини: 1) Добра управа и управљање јавним сектором, 2) Паметан раст и 3) Друштво једнаких могућности, те двије хоризонталне теме: 1) Људски капитал за будућност и 2) Прицип да нико не смије бити искључен.

У оквиру сваког од наведених развојних праваца дефинисани су акцелератори и покретачи који требају довести до жељених промјена до 2030. Поред тога, у складу са захтјевима Агенде 2030. и обавезама које је преузела Босна и Херцеговина, Оквир за Циљеве одрживог развоја у Босни и Херцеговини утврђује и конкретне подциљеве као и индикаторе помоћу којих ће се мјерити напредак.

Стога овај документ представља шири оквир за постизање Агенде 2030. и Циљева одрживог развоја и као такав ће служити за вођење текућих и предстојећих процеса стратешког планирања на нивоу Босне и Херцеговине, Републике Српске, Федерације Босне и Херцеговине и Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине. Сви нивои власти у БиХ дефинисаће своје приоритете, мјере и активности у складу са уставним надлежностима и осигурати свој допринос постизању Агенде 2030. Ови развојни правци треба да допринесу стварању бољег друштва и будућности гдје нико неће бити искључен, гдје су људи, просперитет, мир, партнерство и брига за планету Земљу у средишту боље и заједничке будућности.

2. Процес израде Оквира Циљева одрживог развоја у БиХ

Опсежне консултације о Агенди 2030. и Циљевима одрживог развоја, које су биле усредсређене на грађане, покренуте су у Босни и Херцеговини 2016. године у оквиру кровне иницијативе „Замисли2030.“ коју су конципирале УН у Босни и Херцеговини, у којој је до сада учествовало преко 5.000 особа и која је и даље главни главни инструмент заговарања за подизање свијести о Циљевима одрживог развоја у Босни и Херцеговини.

Агенда 2030. и Циљеви одрживог развоја званично су представљени у априлу 2017. године када је одржана конференција на високом нивоу о Агенди 2030. под покровитељством Предсједништва Босне и Херцеговине, након чега су именоване институције које ће водити процес координације реализације Агенде 2030. на нивоима Босне и Херцеговине, Републике Српске, Федерације Босне и Херцеговине и Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине. Одлуком Вијећа министара Босне и Херцеговине из марта 2017. године, Дирекција за економско планирање Босне и Херцеговине је именована за техничког координатора процеса, док је у име Владе Федерације Босне и Херцеговине именован Федерални завод за програмирање развоја, у име Владе Републике Српске Министарство за европске интеграције и међународну сарадњу, а именовани су и представници Владе Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине. Затим је формирана међувладина радна група која ће подржати припрему за имплементацију Циљева одрживог развоја и израђена је Мапа пута за Циљеве одрживог развоја у Босни и Херцеговини. Свеобухватну подршку процесу покретања спровођења Агенде 2030. у Босни и Херцеговини пружају Уједињене нације (УН) и Развојни програм Уједињених нација (УНДП) у сарадњи са Владом Шведске и уз њену финансијску помоћ.

Највећи дио 2018. године био је посвећен опсежним консултацијама са заинтересованим странама уз подршку мисије MAPS UN⁴. У јуну 2018. године одржане су консултације са преко 250 представника јавног, приватног и невладиног сектора и конференција са више од 400 представника приватног сектора, те припремљене аналитичке и техничке основе за израду два кључна документа Босне и Херцеговине: првог Добровољног извјештаја и Оквира за Циљеве одрживог развоја у Босни и Херцеговини. На крају 2018. године у оквиру Радне групе су формиране три подгрупе за подршку припреми спровођења Циљева одрживог развоја:

- Подгрупа за израду Добровољног извјештаја Босне и Херцеговине о provedби Агенде 2030. и Циљева одрживог развоја;
- Подгрупа за израду Оквира за Циљеве одрживог развоја у Босни и Херцеговини;
- Подгрупа за статистику.

Први [Добровољни извештај](#) Босне и Херцеговине о спровођењу Агенде 2030. и Циљева одрживог развоја израђен је и представљен у Уједињеним нацијама, на Политичком форуму на високом нивоу у јулу 2019. године. Презентацијом Добровољног извјештаја, представници Вијећа министара Босне и Херцеговине, Владе Федерације Босне и Херцеговине, Владе Републике Српске и Владе Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине

⁴ Mainstreaming, Acceleration and Policy Support

изразили су подршку и спремност свих нивоа власти у Босни и Херцеговини да дају свој пуни допринос остављавању Агенде 2030. и Циљева одрживог развоја.

Рад на изради Оквира за Циљеве одрживог развоја у оквиру горе наведене Подгрупе покренут је крајем 2018. године, док је први нацрт документа, уз подршку Владе Шведске, Уједињених нација и Развојног програма Уједињених нација, припремљен у мају 2019. године. Први нацрт документа био је предмет опсежних мултисекторских консултација одржаних у јуну, којима је присуствовало више од 200 представника институција са свих нивоа власти у Босни и Херцеговини, као и представника невладиног и приватног сектора и академске заједнице. Потом је одржан додатни круг консултација са представницима институција Републике Српске (јул 2019. године), Босне и Херцеговине (септембар 2019. године), те Федерације Босне и Херцеговине и Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине (септембар-октобар 2019. године).

Након проведених консултација и примљених приједлога и препорука у вези са предложеним развојним правцима за све нивое власти у Босни и Херцеговини и њиховим повезаним акцелераторима, покретачима и подциљевима, Подгрупа за израду Оквира за Циљеве одрживог развоја у Босни и Херцеговини финализира је документ. Други круг консултација био је заказан за април 2020. године, али није спроведен због пандемије COVID-19. Због новонастале ситуације било је неопходно извршити додатну анализу документа, односно утврдити утицај пандемије на предложене елементе документа, укључујући утврђивање нових приоритета.

3. Водећи принципи Оквир Циљева одрживог развоја у БиХ

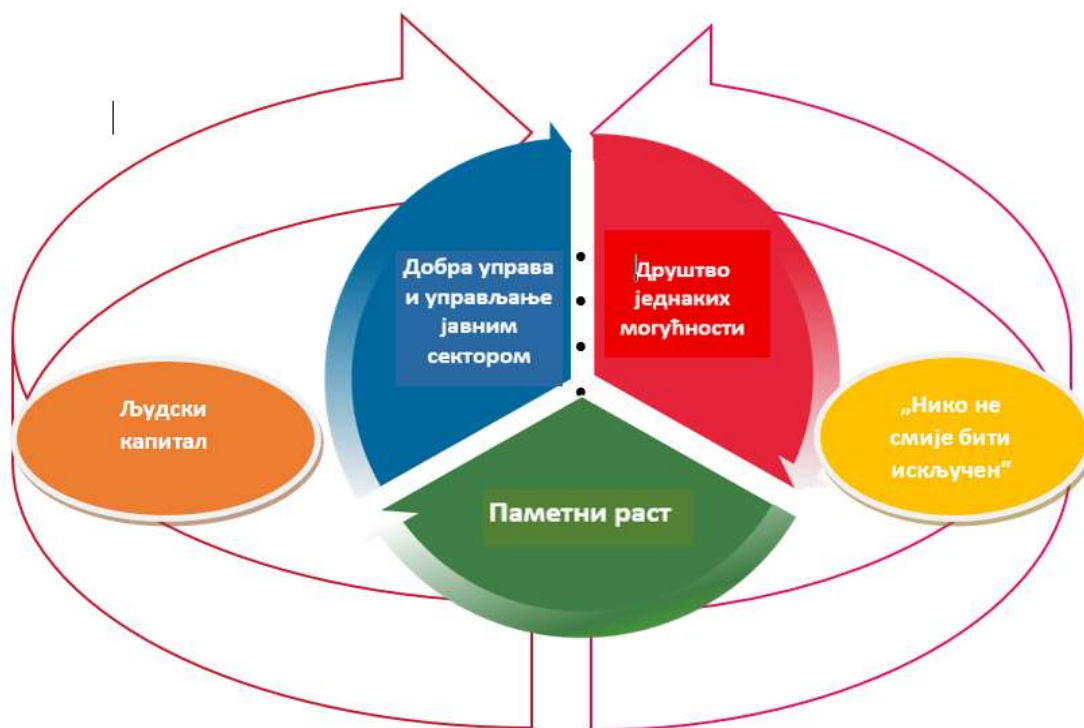
- Сви нивои власти у БиХ препознају суштински потенцијал Агенде 2030. и виде је као прилику за побољшање социјалних, економских и еколошких аспеката живота у земљи, као и значајно побољшање регионалне сарадње. Стога су **сви нивои власти посвећени заједничком постизању Циљева одрживог развоја, у складу са својим уставним надлежностима и међународним принципима и стандардима људских права.**
- Агенда 2030. је за БиХ покретач промјена на много начина. Избор тренутка и њен универзални карактер нуде јединствену прилику за **холистички приступ развоју**, а њена увезаност омогућава властима на свим нивоима да раде заједно, уче једни од других те успостављају чврста и отворена партнерства.
- БиХ настоји да постане чланица породице Европске уније. **Приступање Европској унији и Агенда 2030. су процеси који су комплементарни и узајамно се подржавају**, што подстиче институције и грађане да теже ка бољем друштву и будућности гдје нико неће бити искључен и гдје су људи, просперитет, мир, партнерство и брига за планету у средишту боље и заједничке будућности.
- Оквир Циљева одрживог развоја у БиХ је у средишту Агенде 2030. за Босну и Херцеговину. Оквир одговара на постојеће и нове изазове утврђивањем **ширих развојних праваца путем којих власти на свим нивоима и друштво у БиХ настоје допринијети њиховом постизању.**
- Оквир Циљева одрживог развоја усмјерава будуће процесе стратешког планирања на нивоу БиХ, Републике Српске, Федерације Босне и Херцеговине и Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине. Кроз ове процесе, сви нивои власти ће дефинисати своје приоритете, мјере и активности у складу са уставним надлежностима и обезбједити свој допринос у остваривању Агенде 2030.
- Сви нивои власти у БиХ **настојаће додатно јачати системе стратешког планирања и управљања развојем**, јер су кохерентни системи, чврсте међусекторске везе и координација кључни за ефикасно планирање, спровођење, праћење и извештавање о Агенди 2030.
- При инкорпорирању Агенде 2030. у стратешке документе, власти на свим нивоима настојаће **поттицати партиципаторни приступ**, у којем сви актери имају улогу у изградњи одрживог друштва. У том смислу учиниће се напори да се у фокус ставе потребе и перспективе жена и свих оних који су у неповољнијем положају и који често имају најмање користи од развојних процеса.
- Власти на свим нивоима **преузимају обавезу усмјеравања финансијских средстава за реализацију приоритета утврђених у њиховим стратешким документима, усклађеним са Циљевима одрживог развоја.** Власти на свим нивоима истражиће нове начине за финансирање Агенде 2030. кроз стварање партнерстава с глобалним партнерима, приватним сектором и другим изворима финансирања, с циљем утврђивања и искориштавања нових пословних модела и дугорочних инвестиција.
- Власти на свим нивоима у БиХ **су предане успостави функционалног система за дугорочну координацију** provedбе те праћења и извештавања у вези с Агендом 2030.

4. Визија и правци развоја до 2030. године

ВИЗИЈА 2030.

Заједничка визија свих нивоа власти је да је Босна и Херцеговина просперитетна, економски и институционално развијена, социјално праведна држава, једнаких могућности за све своје грађане, са развијеном инфраструктуром, друштвом заснованим на знању, у којем се природни и други ресурси ефикасно користе, чува животна средина и његује богатство разноликости.

Као одговор на развојне изазове, током консултација са заинтересираним странама, под покровитељством УН-а, одржаних у мају и децембру 2018. године, утврђени су елементи визије и три шира правца одрживог развоја у Босни и Херцеговини⁵. Ти правци, који имају велики број важних међусобних веза, одражавају развојну ситуацију и приоритете у БиХ. Као такви, правци развоја утврђују кључне акцелераторе – развојне политике или шире интервенције које требају допринијети остварењу Циљева одрживог развоја, а у оквиру сваког од акцелератора дефинирани су појединачни покретачи којим се превазилазе изазови и доприноси реализацији жељених промјена до 2030. године.

⁵ У иницијалној фази израде документа била су предложена четири развојна правца: 1) Добра управа и управљање јавним сектором, 2) Паметни раст, 3) Друштво једнаких могућности и 4) Људски капитал. Међутим, обзиром на важност и релевантност људског капитала за све развојне правце, у процесу израде документа одлучено да људски капитал буде хоризонтална тема заступљена у свим развојним правцима, а не засебан развојни правац.

- **Добра управа и управљање јавним сектором**, како би се изградио одговоран, транспарентан, ефикасан и дјелотворан јавни сектор који може осигурати provedбу владавине права. Специфични приоритети укључују унапређење процеса израде и координације политика, осигурање бољих услуга грађанима и пословној заједници, унапређење управљања финансијским ресурсима, реформе јавних предузећа, смањење корупције, те осигурање функционалног правосудног система.
- **Паметни раст**, чији је циљ осигурати претварање иновативних и продуктивних идеја у производе и услуге које могу довести до отварања висококвалификованих и високоплаћених радних мјеста, што би водило ка већој продуктивности, убрзаном расту, уз очување природног капитала и смањење неједнакости у друштву. Овај правац подразумијева развој предузетништва, индустријске политике и трансформације у кључним секторима удружене с проактивним промоцијама иновативних капацитета и продуктивност, потицање компанија које остварују брзи раст, те успоставу иновативног сектора, као неопходних услова за осигурање просперитета који долази примарно од стварања високоплаћених радних мјеста.

Укључивање људи у предузетништво, унапређење оквирних услова и приступа финансирању за истраживање и иновације, унапређење знања и вјештина за производњу производа и услуга високе вриједности осигураће високи раст и смањење неусклађености са земљама високих прихода. Овај развојни правац ставља у фокус одржив економски раст који подразумијева паметно управљање природним ресурсима уз кориштење чисте енергије (зелени раст), већу отпорност према природним катастрофама, како би се у коначници креирало праведније друштво и смањила неједнакост.

- **Друштво једнаких могућности**, како би се реализирао принцип „да нико не буде искључен“. Поред реформе управе и бржег раста прихода и запошљавања, то подразумијева унапређење система социјалне заштите у БиХ, као и унапређење приступа образовању, обуци и тржишту рада, како би се боље заштитили они који су суочени с највећим ризиком од сиромаштва и рањивости (нпр. старије особе, дјеца и одрасли с инвалидитетом, становници удаљених руралних подручја, етничке мањине и одређене групе жена и дјеце), те унаприједила социјална кохезија и вратила вјера грађана у институције. Истовремено, приступ здравственој заштити заснован на правима подразумијева да здравствене политике и програми морају као приоритет ставити потребе оних који су најискљученији како би се осигурао већи степен једнакости, што је начело које је поновљено и у недавно усвојеној Агенди 2030. за одрживи развој, и универзални обухват здравственом заштитом.⁶

⁶ СЗО - људска права и здравље

<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/human-rights-and-health>

5. Хоризонталне теме

„Практични успјех идеје, без обзира на инхерентне могућности, овиси о ставу савременика.“ Никола Тесла

С обзиром на њихов значај за Агенду 2030. и контекст Босне и Херцеговине, утврђене су двије хоризонталне теме које се прожимају кроз три наведена правца развоја и то „Улагање у људски капитал за будућност“ те принцип „Нико не смије бити искључен“.

Људски капитал за будућност

Људски капитал подразумијева нематеријалне колективне ресурсе које посједују појединци и групе унутар одређене популације. Људски капитал подразумијева не само знање и вјештине него и искуство, креативност, индивидуалност, добро здравље и морални карактер. У пословно-организационом смислу сматра се да заједничко инвестирање послодавца и запосленика у људски капитал доприноси дугорочно не само развоју предузећа него и укупног друштва. Посматрајући то кроз призму јавних политика, становници и јавне политике требају заједнички да улажу у људски капитал те да се тај људски капитал вреднује.

Људски капитал један од основних фактора за развој те је његово јачање међу кључним приоритетима земаља. Многа истраживања⁷ у Босни и Херцеговини су показала да недовољно инвестирање у људски капитал, али и вредновање постојећег, доводи до одлива становништва које се из године у годину значајно повећава. Управо због значаја људског капитала, Свјетска банка израчунава Индекс хуманог капитала, а према посљедњим подацима за 2017. годину, Босна и Херцеговина заузима 58. мјесто од 157 земаља, с индексом људског капитала од 0,62. **То значи да ће дијете рођено у Босни и Херцеговини данас остварити 62% своје пуне продуктивности када порасте у односу на оно што би могло бити под пуним завршеним образовањем и здравством.**

Полазећи од чињенице да убразни развој није могућ без снажног људског капитала, овај Оквир настоји да кроз постојеће правце развоја (паметни раст, друштво једнаких могућности и добра управа и управљање јавним сектором) обухвати значај улагања у људски капитал и вредновање постојећег. Препознавање људског капитала као кључног за развој и реализација политика које доприносе развоју људског капитала могу да доведу до заустављања одлива становништва, али и до могућег враћања становништва које је већ отишло.

Принцип „Нико не смије бити искључен“

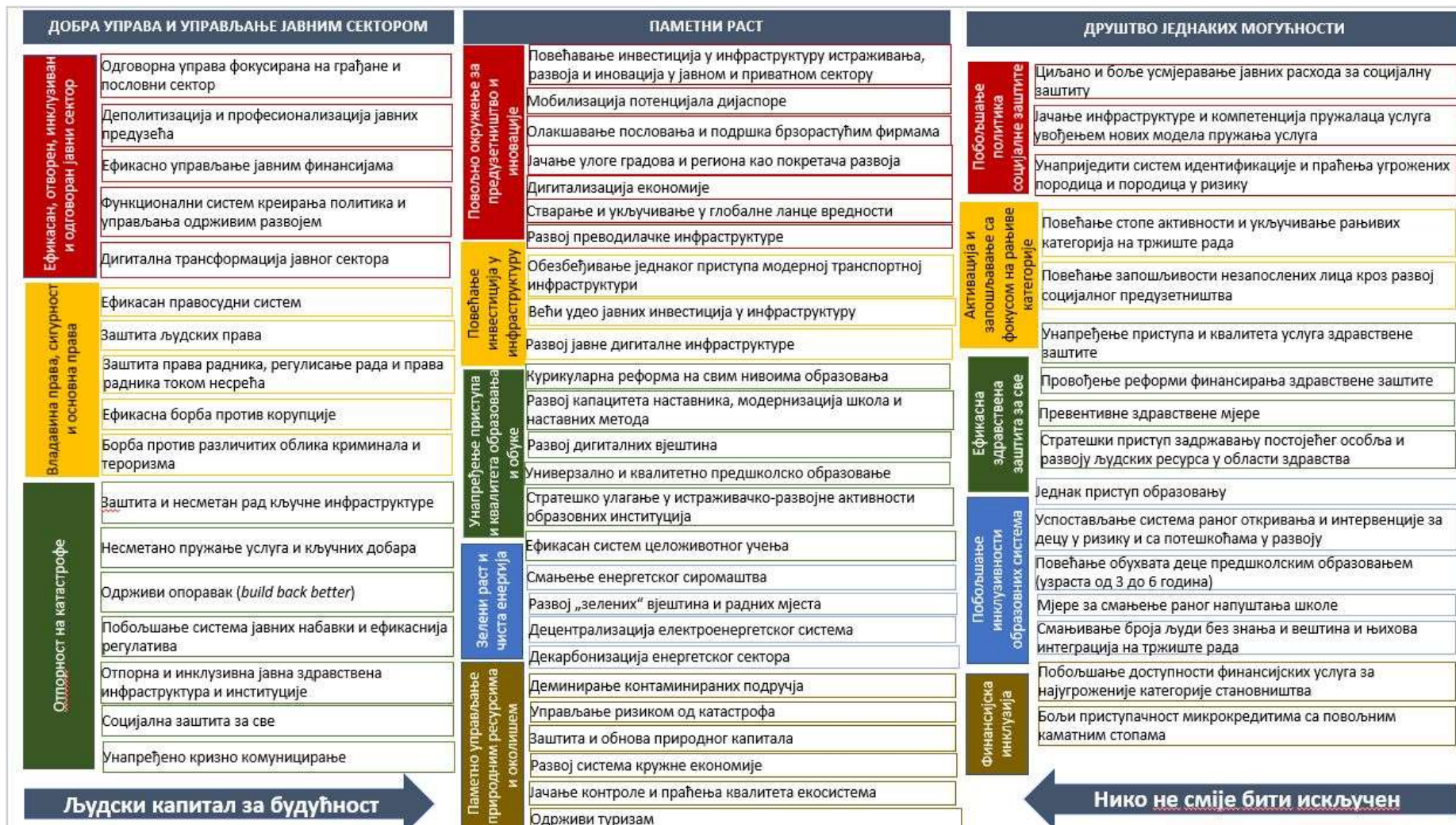
Увођење принципа „Нико не смије бити искључен“ у праксу захтијева механизме управљања и одговорности од локалног до међународног нивоа. То, такође, значи да

⁷ Нпр истраживање MEASUREBiH-а показује да је најзначајнији разлог одласка младих недостатак могућности запослења http://www.measurebih.com/uimages/MEASURE-BiH_NYS2020182007262018.pdf.

постоје мјере које омогућавају да напредак у провођењу принципа „Нико не смије бити искључен” буде видљив кроз степенице које се прелазе на путу остварења подциљева који се односе на постизање једнакости. Постизање Циљева одрживог развоја неће бити могуће ако најсиромашнији и најрањивији људи буду и даље запостављени и ако не буду имали корист од оствареног напретка и унапређења у друштву. Битно је сагледати ово питање изван просјечне ситуације и видјети које су особе запостављене и искључене у Босни и Херцеговини, у којим дијеловима земље се налазе, шта су узроци и посљедице њихове занемарености те које је политике потребно дефинисати како би њихов положај у друштву био унапријеђен.

У Босни и Херцеговини је концепт „Нико не смије бити искључен” раније истражен кроз призму социјалне укључености и социјалне заштите. Међутим, овај концепт задире дубље него претходни приступи и позива на свјеже перспективе и нове интервенције како би се особама које су запостављене пружиле могућности да се издигну из постојећег стања. Управо из тог разлога акцелератори и покретачи у оквиру три развојна правца наглашавају потребу стављања фокуса на политике и мјере усмјерене на запостављени и искључени дио становништва (позитивна дискриминација).

Вишедимензионалност обје хоризонталне теме се протеже готово кроз све акцелераторе и покретаче, што је приказано у табели која слиједи:

6. Развојни правац "Добра управа и управљање јавним сектором"

Проведба Агенде 2030. и Циљева одрживог развоја у Босни и Херцеговини може подржати холистички приступ управљању који је потребан за стварање и провођење бољих јавних политика и боље пружање јавних услуга. Посебно се може подржати:

- *Вертикална интеграција*, за усклађивање Оквир за Циљеве одрживог развоја са стратешким документима на нивоима Босне и Херцеговине, Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, Федерације Босне и Херцеговине и Републике Српске, а затим и стратешким документима на нивоу кантона и јединица локалне самоуправе („локализација Циљева одрживог развоја“);
- *Хоризонтална интеграција*, за усклађивање секторских стратегија и других планских документа на једном нивоу власти са Оквиром и стратешким документима на свим нивоима власти и да створи партнерства са приватним сектором, цивилним друштвом и другим социјално-економским партнерима;
- *Фискално / финансијско усклађивање*, како би се осигурало да су стратешки документи усклађени са одговарајућим фискалним оквирима⁸, а да би се избјело претварање развојних стратегија у „листе жеља“ без обезбјеђених средстава и
- *Усклађеност са процесима приступања Европској унији*, посебно у погледу веза између Циљева одрживог развоја и реформи политика и институционалних реформи које су предуслови за започињање приступних преговора.

Како је раније наведено, овај правац је од кључног значаја за одрживи развој у Босни и Херцеговини у будућности. Тренутно су добра управа и управљање јавним сектором у Босни и Херцеговини суочени с великим бројем изазова и препрека које су резултат друштвено-економског контекста. За њихово рјешавање власти на свим нивоима би могле примијенити два кључна акцелератора уз одговарајуће покретаче, како је испод описано.

⁸За више информација о средњорочном фискалном оквиру БиХ (2019-2021), погледајте Програм економских реформи 2019-2021. БиХ, стр. 30-43.

6.1. Акцелератор 1: Ефикасан, отворен, инклузиван и одговоран јавни сектор

Уз јаке институције јавног сектора које осигуравају квалитетне услуге грађанима, за власти у Босни и Херцеговини посебно су важни стварање потицајног окружења за раст приватног сектора, смањење сиромаштва те креирање повјерења грађана, односно односа повјерења који се ствара када грађани могу учествовати у процесима доношења одлука и знају да се њихов глас уважава.

Имајући наведено у виду, након разматрања и укључивања препорука докумената који се односе на реформе јавног сектора (постојећи стратешки документи, СИГМА принципи реформе јавне управе, стратешки приоритети за јачање управе Свјетске банке и препоруке ММФ-а за унапређење управљања у јавним предузећима), идентифицирано је неколико кључних покретача у оквиру овог развојног правца.

Потребно је да сви нивои власти у Босни и Херцеговини наставе с **јачањем конзистентних, функционалних, економски ефикасних и одрживих система за координацију, планирање, развој и provedбу, мониторинг и евалуацију политика и Агенде 2030**. То укључује успоставу ефикасних и ефективних инструмената за дистрибуцију јавних средстава, али и изградњу људских капацитета у јавној управи.

Друго, неопходна је успостава јаких институција јавног сектора, чиме се јасно одвајају политика и управа, осигурава индивидуална одговорност државних службеника, добри стандарди управљања и праксе управљања људским ресурсима, као и адекватна заштита радних мјеста, нивоа плаћа, стабилности и јасно дефинираних права и обавеза државних службеника. Јаке институције у јавном сектору овисе о одговарајућим механизмима који ће осигурати одговорност јавне управе. Темељ за одговорност је омогућавање свеобухватног приступа јавним информацијама. **Одговорна управа фокусирана на грађане, као и пружање бољих услуга грађанима и пословним субјектима**, у средишту је доброг управљања. Дигитализиране услуге засноване на модерној технологији узимају у обзир потребе корисника као што су особе с инвалидитетом, старије особе, странци и породице с дјецом.

Ефикасно управљање јавним финансијама, укључујући оптимално кориштење финансијских средстава, кључ је за постизање Циљева одрживог развоја. Добра основа за прикупљање пореза, друштвено одговорна и ефикасна порезна управа и ефикасан систем за израду и извршење буџета, као и способна државна служба, нужни су за пружање квалитетних услуга и стварање фискалног простора неопходног за постизање инклузивног раста.

Под утицајем пандемије COVID-19 управљање јавним финансијама ће се морати поставити на знатно вишу разину, јер ће привлачење потребних новчаних средстава и инвестиција постати теже и подложније заостренијим правилима. Између осталог, доприноси међународним организацијама и развојним агенцијама биће смањени због потреба развијених земаља да финансирају властите буџетске дефиците те ће, сходно томе, поштрити правила за додјелу тих средстава. Средства ће се додјељивати онима који боље управљају, постижу већу ефикасност и више се борбе против корупције. С друге стране, приватни инвеститори ће тражити више гаранција за своја улагања у земље у развоју, па тако и у Босни и Херцеговини.

Нови приступ пружања услуга у приватном сектору подигао је очекивања грађана у вези с пружањем услуга у јавном сектору. То је посебно изражено у вријеме пандемије COVID -19, која је показала да се многе од традиционалних услуга могу и морају испоручивати путем дигиталних технологија. То укључује нове канале комуницирања с унутрашњим и вањским корисницима и пружања услуга (укључујући и путем мобилних уређаја), доношење одлука утемељених на подацима и пословне процесе засноване на све већој и већој количини података, побољшане људске потенцијале и нове механизме набавке. При томе је потребно суочити се са изазовом **дигиталне трансформације јавног сектора** који се огледа у томе да је за дигиталну трансформацију у јавном сектору потребно запошљавање нових запосленика (с дигиталним компетенцијама) као и интегрирање алата, метода и културе дигиталних технологија у свакодневне послове у јавној управи. У циљу убрзања трансформације, потребно је успоставити систем за мјерење задовољства корисника услугама, који ће бити транспарентан и доступан јавности.

Реформа јавних предузећа представља један од највећих приоритета у јавном сектору у Босни и Херцеговини. Како би се осигурала добра управа и ефикасно управљање јавним предузећима, власти на свим нивоима морају провести **деполитизацију и професионализацију њихове управе**, као и процес реструктурирања и приватизације гдје је то могуће, те увести моделе јавно-приватног партнерства и концесије.

6.2. Акцелератор 2: Владавина права, сигурност и основна права

Владавина права, сигурност и основна права представљају један од кључних акцелератора који требају довести до побољшања укупне управе и управљања јавним сектором у Босни и Херцеговини. Правилно функционисање правосудног система и ефикасна борба против корупције су од изузетне важности, као и поштовање основних права кроз законе и у пракси. Континуирана provedба Стратегије за реформу сектора правде у Босни и Херцеговини ће допринијети **ефикаснијем функционисању правосудног система**, транспарентнијем и побољшаном раду тијела за управљање системом правде, независности судија и тужилаца, одговорности и ефикасности запослених како у извршној, тако и у судској власти. Како би се подржао економски развој кроз повећање инвестиција и друге комерцијалне активности у земљи, правосудни систем у Босни и Херцеговини мора показати ефикасност, дјелотворност и транспарентност у свом раду. Брза регистрација пословних субјеката и рјешавање спорова између њих, стечај и ликвидација пословних субјеката, те заштита њихових имовинских права су само неки од аспеката у којима реформа правосудног система у Босни и Херцеговини може допринијети економском развоју земље. Истовремено, потребно је наставити с дигитализацијом владиних услуга за предузећа. Упркос усвајању нових закона, е-потписи још увијек нису уведени због различитих правних оквира на различитим административним нивоима. Број *онлине* услуга за предузећа, попут плаћања пореза, потребно је повећати и осигурати интероперабилност података.

Истовремено, потребно је радити на **заштити права радника**, укључујући и раднике у сивој економији, како би се осигурало да сви запослени уживају иста права, без обзира на статус запослености и врсту уговора, те да им се осигура извјесност и заштита. Пандемија COVID-19 појачала је несигурност радних мјеста у формалној и посебно у неформалној економији (запослени по уговору о дјелу, привремено или повремено запослени, запослени у нерегистрираним организацијама и сл.). Треба имати у виду да непридавање одговарајуће пажње неформално запосленима потиче ионако велику неформалну економију и неформалну запосленост. Позиција радника је додатно ослабљена растом удјела повремених и привремених послова у укупном пословима, те чињеницом да бројни послови немају могућност рада на даљину. Стога је потребно да власти на свим нивоима предвиђају подршку, односно додјелу средстава фирмама које ће задржати раднике током кризе те пружају обуку и побољшавају услове на раду у раздобљима после кризе. Трипартитни социјални дијалог је један од инструмената заштите права радника и осигуравања гласа радника у друштву и на радном мјесту.

Да би се заштитила људска права грађана, власти на свим нивоима **морају унаприједити борбу против корупције** која је и даље један од најозбиљнијих проблема у земљи. У складу с политикама Европске уније о борби против корупције, неопходно је унаприједити координацију између различитих тијела одговорних за спречавање и борбу против корупције. Поред тога, неопходно је унаприједити комуникацију између правосудних институција и невладиног сектора. Поред опшере борбе против корупције у земљи, борба против корупције у правосуђу је и даље један од највећих приоритета за земљу.

Стратешки, правни, институционални оквир и оквири политика за **заштиту људских права** требају бити потпуно provedени. Поред тога, у Босни и Херцеговини се мора заокружити правни и институционални оквир у смислу успоставе хармонизованог, ефикасног и бесплатног система правне помоћи у цијелој земљи, те осигурати недискриминишући приступ правди. То подразумева подизање свијести јавности о томе како правосудни систем у Босни и Херцеговини треба функционисати и како се може приступити информацијама. Значајну улогу у унапређењу владавине права треба да има и јачање оквира за међуагенцијску сарадњу тијела за provedбу закона, унапређење прописа о узајамном приступу базама података и размјени података између ових агенција и тужилаштава. Поред тога, потребно је унапређивати политике за легалне и нелегалне миграције, азил, правосудну сарадњу у грађанским и кривичним предметима, те борбу против злоупотребе дрога.

Да би се постигао висок ниво сигурности, потребно је даље јачати сарадњу и капацитете сигурносних структура у Босни и Херцеговини. **Борба против различитих облика криминала**, укључујући високотехнолошки криминал и тероризам, би се требала интензивирати успостављањем евиденција о истрагама, кривичним гоњењима и ослобађајућим/осуђујућим пресудама.

6.3. Акцелератор 3: Отпорност на катастрофе

Егзистенцијални ризик је пријетња уништењу дугорочних потенцијала друштва. Таква пријетња може проистацати и из пандемија, (намјерног или случајног) кориштења развијеног биолошког оружја, (зло)употребе вјештачке интелигенције, бројних свемирских догађаја и сл. Догађаји ниске вјероватноће и великог ефекта су животне чињенице како пандемија COVID-19 показује. Виролози, епидемиолози и еколози су деценијама упозоравали на опасност преноса заразних болести са животиња на људе. Поред тих догађаја ниске вјероватноће и великог ефекта, постоје и догађаји веће вјероватноће и мањег ефекта, попут техничких (пад система, небрига, несретни догађаји итд.) и оружаних ризика и пријетњи (тероризам, саботаже, грађански немири, ратови и сл).

Свака земља мора развијати отпорност на катастрофе, односно способност спречавања појаве штетних догађаја, заштите од њих, ублажавања њихових посљедица, реагирања на исте и опорављања од њих. Стога треба донијети одговарајуће стратегије и развити планове управљања ризицима и кризама. У стално мијењајућим пријетњама у кибернетском окружењу, власти у Босни и Херцеговини требају имати флексибилне и динамичне стратешке документе кибернетичке сигурности да би одговорили на нове глобалне пријетње, као што је пракса земаља Европске уније. Ови документи би требало да буду одговор на ризике али и да истовремено осигурају партнерство јавног и приватног сектора као и заједничко кориштење информација. У склопу сарадње с приватним сектором посебну пажњу треба посветити операбилности информацијске технологије и на рачунално заснованом функционисању инфраструктуре.

Посебно је важно осигурати **заштиту и функционисање кључне инфраструктуре**, како оне техничке природе (снабдијевање енергијом, транспорт, снабдијевање питком водом, одлагање отпада, функционисање интернета) тако и оне социо-економске природе услуга (јавно здравље, храна за људе и животиње, услуге спашавања, контрола управљања несрећама, финансијске и осигуравајуће услуге, средстава информисања, културни објекти (културно-историјско наслеђе) и др.).

Посебно је важно ставити под **контролу токове пружања услуга те набавке, пружања и дистрибуисања кључних добара**. Власти на свим нивоима морају осигурати кључна јавна добра (здравље, храна, ред, сигурност, правда, информације, образовање и сл.) која могу бити произведена на разне начине (јавне агенције, приватне фирме, партнерство јавног и приватног сектора), али јавно пружена.

Током криза и као и у раздобљу послје криза, потребно је потицати **одрживији опоравак**, како би се подршка економском опоравку истовремено користила као инструмент остваривања циљева од ширег, стратешког значаја те била условљена слијеђењем Циљева одрживог развоја (везаних за климатске промјене, декарбонизацију и сл.). Истовремено, додјелу потицајних средстава би требало усмјерити на оне пословне субјекте којима је помоћ најпотребнија (како би се спријечиле појаве да средства добијају оне који их имају, или оне који исплаћују дивиденде или купују своје дионице током кризе и у извјесном периоду послје кризе. Такође, додјелу средстава требала условити ограничавањем фонда плата, укључењем радника у одборе, дефинисањем бонуса менаџерима и сл.

Стога је неопходно **унаприједити и систем јавних набавки** с аспекта ублажавања посљедица кризе, који мора бити једноставан, транспарентан и одговоран као и осигуравати дистрибуцију ресурса и новчаних средстава брзо и ефикасно. То мора бити праћено адекватном ревизијом, надзором и системом извјештавања. Врло је важно развити процедуре за централизоване набавке како би се осигурало да грађани у цијелој земљи добију кључна добра, избјегло нагомилавање на једној страни, а несташнице на другој како би се добила вриједност за новац али и избјегле појаве вјешташког повећања цијена.

Важно је што је могуће више избјегавати нелегалне финансијске токове и сузбијати могућности појаве разних превара, које могу пратити одговоре на кризе увођењем **ефикасније регулације**. То укључује и сарадњу с банкама и другим финансијским институцијама како би се пресјекли токови новца повезани с преварама.

Кризе попут COVID -19 су изазов али и прилика да се осмисли и стави у функцију **отпорна и инклузивна јавна здравствена инфраструктура и институције** ефикасне у рјешавању кризе. Та инфраструктура треба бити у стању предвидјети и одговорити на кризу како би се патње људи смањиле.

Заштита здравља грађана тражи да јавни сектор адекватно реагира и у кризним ситуацијама у којима долази до нарушавања здравственог система, попут пандемије COVID -19. То подразумијева брзо откривање, реаговање, превенцију и комуникацију с јавношћу о опасностима по здравље. Неопходно је **јачање вертикалне и хоризонталне комуникације** у кризним ситуацијама које негативно утичу на јавно здравство преко заједничке платформе, која аутоматизмом покреће релевантне факторе.

Неопходно је да здравствени сектор има развијене планове приправности с различитим сценаријима пријетњи по јавно здравље, планове развоја и континуираног унапређења система прикупљања података као основе за доношење одлука базираних на доказима, планове унапређења превентивних мјера, као и планове усвајања и развоја интегрисаног и кооперативног приступа различитих сектора и нивоа власти укључених у управљање, планове објављивања доступних информација и издавања јавних упозорења, те да планирају и реализују интервенције усмјерене на смањење изложености здравственим ризицима.

Врло је важно **регулисати рад радника и дјеловање фирми** током несрећа. Неопходно је развити јасна и прецизна правила о раду на даљину и кориштење јавне опреме током несрећа. То укључује јасна правила о брзом доношењу одлука и дистрибуисању добара као и осигурање фокалних тачака за подношење примједби.

За друштво отпорно на кризе, **пружање социјалне заштите**, посебно за сиромашне и рањиве, је од кључног значаја. Кризе подцртавају важност политика, стратегија и институционализованих средстава пружања социјалне заштите свима. Владе не требају чекати кризу да би активирале механизме социјалне заштите него имати унапријед припремљене сходно могућој врсти кризе (какве су на примјер поплаве, које се редовно јављају у Босни и Херцеговини), како би се избјегло панично тражење рјешења током трајања кризе.

6.4. Подциљеви и индикатори у оквиру развојног правца „Добра управа и управљање јавним сектором“

Табела у наставку приказује подциљеве са основним и циљним вриједностима у оквиру релевантних Циљева одрживог развоја, као и индикаторе за праћење напретка ка постизању подциљева у области развојног правца „Добра управа и управљање јавним сектором“.

SDG 5: Постићи родну равноправност и оснаживати све жене и дјевојчице			
Подциљ 5.5: Осигурати да жене потпуно и дјелотворно учествују и да имају једнаке могућности руковођења на свим нивоима одлучивања у политичком, економском и јавном животу			
Прилагођени SDG индикатор 5.5.1: Удио мјеста која заузимају жене у парламентима (%)			
Година	Почетна (2018)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора			
БиХ	21,4	23,5	40,0
ФБиХ	27,0	29,0	40,0
РС	21,8	24,0	40,0
БД БиХ	9,7	20,0	40,0
Извор: Општа изборна статистика 2018, Тематски билтен бр. 11, Агенција за статистику БиХ, Сарајево 2019. за БиХ, све године, за ФБиХ и РС за 2018-2022; Индикатори избора - Општи избори 2018, Централна изборна комисија, 2019. за ФБиХ и РС за године 2010-2014 и 2014-2018 http://izbori.ba/Default.aspx?CategoryID=431&Lang=3 . Подаци за БД БиХ су из 2020. године.			
Прилагођени индикатор 5.5.1.6: Индекс родног развоја (Gender Development Index - GDI)			
Година	Почетна (2018)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	0,924	0,934	0,975
Извор: http://hdr.undp.org/en/data Коментар: Словенија - 1,003, Хрватска - 0,989, Србија - 0,976 су земље сврстане у прву групу, што значи висок ниво једнакости у остварењу индикатора хуманог развоја између жена и мушкараца. БиХ је група 4, што значи да је земља са средње ниским нивоом равноправности мушкараца и жена, те је стога циљ да 2030. године БиХ буде у првој групи.			
SDG индикатор 5.5.1.6.4.: Процењени бруто социјални приход (2011 PPP \$), према полу			
Година	Почетна (2018)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора			
Жене	8.432	11.080	20.150
Мушкарци	17.123	21.100	28.500
Извор: http://hdr.undp.org/en/data Ради поређења, у 2018. години у Словенији су се вриједности кретале: жене - 28.532, мушкарци - 35.487; у Хрватској: жене - 19.941, мушкарци - 26.960; у Србији: жене - 12.549, мушкарци - 17.995 (2011. PPP\$)			
SDG индикатор 5.6.1: Посједовање рачуна у финансијској институцији			
Година	Почетна (2017)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора			
Укупно (5.6.1)	58,8%	65%	80%
Жене (5.6.1.а)	54,7%	63%	80%
Мушкарци (5.6.1.б)	62,2%	67%	80%
Избор: Свјетска банака, https://data.worldbank.org/indicator/FX.OWN.TOTL.ZS			
SDG 16: Промовисати мирна и инклузивна друштва за одрживи развој, осигурати приступ правди за све и успоставити ефикасне, одговорне и инклузивне институције на свим нивоима			
Подциљ 16.1: Значајно смањити све облике насиља и с тим повезане стопе смртности			

SDG индикатор 16.1.1: Убивства са намјером на 100.000 становника			
Година	Почетна (2016.)	Средња (2023..)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора			
Укупно	1,3	1,2	1,0
Мушкарци	1,7	1,6	1,4
Жене	0,8	0,6	0,6
Извор: https://unstats.un.org/sdgs/ , Ц- подаци БиХ Коментар: ЕУ Просјек „укупно“ је 1,0.			
Подциљ 16.5: Значајно смањити корупцију и подмићивање у свим њиховим облицима			
SDG индикатор 16.5.2: Случајеви подмићивања, комерцијални сектор			
Године	Почетна (2013.)	Средња (2023..)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора			
Проценат компанија које су имале најмање један захтјев за исплатом мита	10,7%	8,0%	4,2%
Извор: Свјетска банка, https://unstats.un.org/sdgs/ , Е-процијењене вриједности за БиХ Коментар: Просјек ЕУ у 2017. години је 4,2%			
Подциљ 16.6: Развити ефикасне, одговорне и транспарентне институције на свим нивоима			
Прилагођени индикатор 16.1.2: Индикатори свјетске администрације			
Године	Почетна (2018.)	Средња (2023..)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора			
Глас и одговорност	-0,24	-0,10	0,60
Политичка стабилност и одсуство насиља / тероризма	-0,39	0,20	0,55
Ефикасност владе	-0,62	-0,40	0,30
Квалитет регулативе	-0,21	0,20	0,65
Владавина права	-0,23	-0,10	0,30
Извор: www.govindicators.org Вриједност података / индикатора: у опсегу од -2,5 (слаб) до 2,5 (јак) ефекат управљања.			
SDG индикатор 16.6.2: Удио становништва задовољног недавним искуством са јавним услугама			
Година	Почетна (2013.)	Средња (2023..)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	38,1%	50%	70%
Извор: Подаци <i>Transparency International-a</i> о перцепцији јавне управе у БиХ. „Задовољно становништво“ укључује испитанике који су у анкети изабрали опцију „врло задовољан“ или „сасвим задовољан“. Коментар: У 2016. години просјечан удио грађана у земљама ОЕЦД-а који су регистровани као задовољни системима јавног здравства и образовања био је 70%, односно 67%.			

7. Развојни правац - „Паметни раст“

Паметни раст има за циљ осигурати претварање иновативних и продуктивних идеја у производе и услуге које могу створити високоплаћена радна мјеста и убрзати економски раст те, у исто вријеме, очувати природни капитал и смањити друштвене неједнакости (слика 31).

Подразумијева се да у фокусу остаје принцип „ прво наважнија питања“ (*fundamentals first*), што је евидентно и у Програму економских реформи БиХ, који је и предуслов за започињање преговора о приступању Европској унији. Одржавање макроекономске стабилности, јачање тржишта и унапређење управљања економијом (и у јавном и у приватном сектору) предуслови су за експанзију предузетништва, компанија са снажним растом, иновација које ефикасно користе ресурсе, дигитализације и економских активности заснованих на знању.

Поред тога, овај развојни правац наглашава:

- Проширење обима предузетништва унапређењем укупних услова пословања и повећањем буџетског финансирања за истраживања, развој и иновације како би се убрзао развој високовриједних производа и услуга заснованих на знању, што би осигурало брже економско приближавање земљама с високим приходима;
- Квалитетно образовање и цјеложивотно учење, бољу усклађеност понуде на тржишту рада с потражњом и инвестирање у науку, истраживање, технологију и иновације а како би се убрзало стварање достојанствених радних мјеста у економији 21. вијека;
- Већи фокус на зелене економске политике и приступе — посебно у погледу енергије, комуналних услуга, туристичког сектора, као и урбанизације и просторног планирања. Поред помагања убрзавању економског раста, такав приступ је и предуслов за одрживије управљање природним ресурсима и већу отпорност на природне катастрофе и поремећаје.

7.1. Акцелератор 1: Јачање повољног окружења за предузетништво и иновације за производњу добара високе додатне вриједности за извоз

Поред улагања у људски капитал и јачање социјалне заштите, политике у Босни и Херцеговини морају се фокусирати на повећање инвестиција јавног и приватног сектора уопште и економије знања. Овај приступ треба да се усредсреди на: (а) повећање односа улагања и БДП-а; (б) повећање улагања у истраживање и развој у односу на БДП); и (в) повећање удјела извоза високотехнолошких производа у укупном извозу.⁹ Мјере политике продуктивности (усмјерене на повећање агрегатне понуде) и фискалне политике (усмјерене на повећање агрегатне тражње) морају, не само да подстакну повећање укупних инвестиција, већ и да их се усмјери на производњу високотехнолошких добара, што се може постићи прије свега подстицањем улагања у истраживање и развој (кроз грантове јавног сектора којима се надопуњују инвестиције приватног сектора) и улагање у производњу високотехнолошких производа.

Босна и Херцеговина не може изаћи из „замке средњег дохотка“ без развоја предузетничког сектора економије, укључујући и женско и социјално предузетништво. Организациона структура сектора предузећа у Европској унији је таква да микропредузећа запошљавају око 30% укупно запослених, скоро колико и велика предузећа, која запошљавају трећину укупног броја запослених. С тим у вези, и у Босни и Херцеговини су потребна и велика и мала као и микропредузећа, при чему велика предузећа требају постајати лидери ланаца вриједности на које се „копчају“ снажно растуће мале фирме тзв. „газеле“. Истовремено, **потребно је континуирано унапређење пословног окружења кроз олакшавање пословања путем смањивања процедура и разних фискалних и парафискалних намета.** С друге стране, потребно је креирати иновативне моделе наплате пореза.

Фокус би такође требао бити усмјерен на успостављање технолошко-иновационих центара за подршку стварању глобалних ланаца вриједности¹⁰ коришћење субвенција, које би ријешиле уобичајене проблеме једног или више сектора и пружиле техничку подршку малим и средњим предузећима у превазилажењу информативне празнине као једног од кључних разлога системских слабости тржишта. Такви технолошки и иновациони центри могу се додатно подржати кроз политику јавних набавки, с обзиром на то да се иновациона политика све више ослања на страну потражње, а јавне набавке представљају значајну прилику за подстицање иновација.¹¹ Истовремено, неопходно је имати на уму

⁹За дефиницију и листу високотехнолошких сектора и производа видјети Hatzichronoglou, T. (1997) Revision of the High-Technology Sector and Product Classification, STI WORKING PAPERS 1997/2. Paris: OECD. Такође, погледајте Еуростатов високотехнолошки документ доступан на <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:High-tech>

¹⁰ Глобални ланци вриједности представљају важну прилику за мање развијене земље да постану дио глобалне економије, апсорбују знање и технологију и додају вриједност својим производима, док омогућавају развијеним земљама да консолидују свој положај и даље се развијају.

¹¹ Јавне набавке представљају значајну прилику за подстицање иновација из два разлога: (и) владе су често спремније или способније да плате веће цијене које се обично захтијевају приликом увођења новог производа и (ии) владина потражња често врло брзо достигне критичне размјере, посебно због тога што владине агенције / тијела могу комбиновати појединачне захтјеве и створити снажнији подстицај и допринијети смањењу тржишног ризика, гледано са становишта технолошко-иновационих центара.

допринос технолошких иновацијских центара производњи знања, с обзиром на њихову кључну улогу у области иновација. Као такви, технолошко иновациони центри могу се специјализовати за истраживање, истраживачко образовање и професионално оспособљавање фирми с потенцијалом да постану међународни лидери у одређеним економским нишама у којима одређена регија / подручје Босне и Херцеговине већ има јаку или потенцијално јаку међународну конкурентност. Технолошко-иновациони центри могу допринијети привлачењу инвестиција у регију, посебно страних директних инвестиција идентификацијом инвестиционих прилика, пружањем услуга за задовољење стратешких потреба фирми-инвеститора (развој вјештина, побољшање способности фирми из ланца понуде и сл.). Могућности за бољу интеграцију у ланце вриједности чине се већим у области софтверске индустрије, креативне и културне економије, фармацеутске индустрије, дрвне индустрије и производње намјештаја, производње аутомобилских дијелова и производње млијечних производа. При томе кластери засновани на великим подuzeћима који такође укључују микро, мала и средња подuzeћа могу бити полазиште око којег ће се организовати оваква интеграција. С обзиром да је пред Босном и Херцеговином врло захтјевна транзиција од постојећег нискотехнолошког извоза (свега 33 US\$ р.с. у 2017.) до извоза интензивног вјештинама и капиталом, технолошко-иновациони центри могу имати веома важну улогу у развоју вјештина те трансферу и развоју технологије.

Један од начина на који пандемија ЦОВИД-19 ремети економску активност је утицај на глобалне ланце вриједности. Затварање радних мјеста, потешкоће у транспорту и сл. утичу на снабдијевање репроматеријалом и компонентама, доводећи до несташице кључних елемента. Стога земље и сектори трпе јер, с једне стране, постоје потешкоће с осигурањем фактора производње а, с друге стране, потешкоће у пласирању производа и услуга. Поред тога, Босна и Херцеговина је врло рањива на кидање или сужавање ланаца вриједности, посебно оних из прерађивачке индустрије и туризма. Ради се кидању ланаца у улазном дијелу (нпр. снабдијевање компонентама из Кине) и излазном дијелу (нпр. испорука производа индустрије коже, обуће и текстила фирмама из Италије).

За економију у Босни и Херцеговини криза може бити прилика за повећање учешћа у глобалним ланцима вриједности, јер у кризним временима државе теже повећању географске дисперзије ланаца и смањењу ризика. Међутим, предуслов је да развојне политике подстичу улагање у инфраструктуру, образовање и јавно здравство, да се примјени адекватна политика ланца вриједности (јача апсорпциони капацитет фирми потенцијално укључених у ланце вриједности, повећава ефикасност локалне добављачке мреже и квалитет радне снаге) и повећава одрживост ланца вриједности кроз праксу политике праведне расподјеле дохотка и заштите животне средине.

Значајан покретач је повећање улагања у истраживачку, развојну и иновациону инфраструктуру на нивоу јавног сектора и на нивоу предузећа. Овај покретач подразумјева увођење политике продуктивности на којој се заснива постизање интензивног раста, а чије су кључне компоненте иновације, инвестиције и вјештине. Повећавање иновација заснива се на улагању у истраживање и развој, које се мора снажно повећати, уз правило да јавни сектор обезбјеђује трећину ових инвестиција, а приватни сектор две трећине као смјерницу. Један од инструмената иновационе политике требало би да буде условно обезбјеђивање јавних средстава, нпр. за једну КМ субвенције јавног сектора, приватни сектор би требао уложити једну или више КМ. Ова улагања у

истраживање и развој постепено би се повећавала, тако да би 2030. године остварене инвестиције износиле 1,5% БДП-а БиХ, односно БДП-а ентитета и Брчко Дистрикта БиХ.

Дигитализација економије је пресудна за продуктивност и конкурентност привреде. С тим у вези, дигитализација малих и средњих предузећа, као и дигитализација пољопривреде у комбинацији са дигитализацијом јавне инфраструктуре, сматра се једним од кључних покретача развоја у будућности. Поред повећања продуктивности, конкурентности и прихода, дигитализација доприноси смањењу јаза у приходима руралног становништва у односу на градско становништво, као и еколошкој одрживост и отпорности на изненадне кризе.

Повећавање инвестиција требало би заснивати на далеко бољој мобилизацији финансијских средстава. За то је неопходно увести нове финансијске инструменте, финансијске механизме и финансијске институције. Прије свега, неопходно је увести небанкарске депозитарне институције, којих у Босни и Херцеговини нема, попут штедионица, кредитних унија итд., како би се мобилизовало више депозита и пласирало више кредита јер би кроз ове форме могло да се укључи више компанија и грађана. Такође, у циљу мобилизације средстава, било би неопходно развити институције узајамног гарантовања које делују на принципима партнерства институција јавног, приватног или цивилног сектора и имају за циљ подршку развоју микро, малих и средњих предузећа (нпр. јавни и приватни облици заједничког гарантовања). Увођењем нових финансијских институција (нпр. небанкарских институција које примају депозите) и механизма (као што су фондови ризико капитала), ове финансијске политике требају помоћи да се повећа приватна штедња и усмјери у нова предузећа и секторе који имају добре економске изгледе у будућности.

Кризе су често праћене буџетским и финансијским потешкоћама, што доводи до смањених инвестиција, јачих кредитних ограничења и споријег усвајања нових технологија. То има негативан утицај на потенцијални резултат, посебно у земљама, попут БиХ, које су у дубокој структурној неравнотежи. Због тога је изузетно важно повећати продуктивност као основни фактор упозорења.

Кризе убрзавају захтјеве за структурним реформама, усмјерених на раст продуктивности као главног извора економског раста. Међутим, у Босни и Херцеговини је за раст продуктивности неопходно осигурати, не само увођење политике продуктивности, него и развој „преводиличке инфраструктуре“ која осигурава трансфер и развој технологија те људског капитала¹². Развој преводиличке инфраструктуре тј. инфраструктуре која осигурава превођење иновација у комерцијалне производе у БиХ се може успоставити утемељењем научно-технолошких центара кроз партнерства јавног, приватног и цивилног (академског) сектора. Ти центри би омогућили повећање продуктивности преко своје двије темељне компоненте - истраживачко-развојне компоненте и компоненте обуке који би доприносили стварању већег броја производа више додане вриједности, повећању конкурентности и већем извозу. Развој „преводиличке инфраструктуре“ ће бити учинковитији ако додатна пажња буде посвећена микро и малим предузећима, прецизније повећању величине

¹² Низ земаља је развио врло успјешну инфраструктуру овог типа. Нијемци имају Fraunhofer Gesellschaft, највећи у Европи, Тајван ITRI, Јужна Кореја ETRI, Холанђани TNO, Британци Katapult centre итд. У складу с тим, БиХ би могла развити преводиличку инфраструктуру као скуп регионалних научно-технолошких центара базираних на компаративним предностима регија.

њиховог дигиталног коефицијента, што би осигурало њихов бржи развој, њихову интернализацију као и прерастање у већа предузећа. То подразумева развој нових пословних процеса унутар малих и средњих предузећа у Босни и Херцеговини као и развој стимулишућих механизма за увођење е-трговине.

Развијенији градови/регије могу играти кључну улогу у пружању подршке секторима заснованим на знању, како би се интегрисали у регионалне и глобалне ланце вриједности. То укључује посебно градове/регије који су сједишта универзитета и у којима постоји концентрација знања и других ресурса.

Да би градови/регије били покретачи развоја они требају препознати лидере приватног сектора и подржати их активним мјерама, посебно из области партнерства јавног и приватног сектора и тиме постићи успоставу и развој ланаца вриједности, те потом кластера производње или барем полова развоја. Таква политика подршке лидерима развоја треба циљати, по могућности, секторе са што вишим технолошким садржајем, те укључивати мале и велике фирме које стварају знање и промовисати сарадњу између њих у области истраживања, развоја и иновација. Важан циљ при томе треба бити повезивање домаћих фирми које послују у земљи с транснационалним компанијама ради стварања темеља за додавање што веће вриједности производима за које су заинтересирани захтјевнији ино-потрошачи и тако остваривати што већи доходак итд. Градови/регије морају стварати окружење које:

- привлачи компаније;
- промовише учење / обуку и пренос технологије;
- стимулише појаву ММСП-а (микро, мала и средња предузећа);
- подстиче појаву и развој ланаца понуде / потражње, ланаца вриједности, производних кластера;
- развија институције које подстичу повећање извоза;
- подстиче долазак и развој фондова ризичног капитала (ФРК) и
- подржава развој дистрибутивних канала на тржишту ЕУ.

Политике јачања предузетништва у Босни и Херцеговини такође требају значајну пажњу посветити мобилизисању потенцијала дијаспоре у смислу њеног охрабривања да активира потребне вјештине и ресурсе за развој у земљи. С тим у вези, од значаја је интегрисање питања миграција у развојно планирање на свим нивоима у земљи као и активирање посебних финансијских инструмената за подршку формирању бизниса од стране дијаспоре и за привлачење финансијских ресурса дијаспоре. Истовремено је потребно много више ангажмана на подизању нивоа свијести и разумијевања јединствене улоге коју дијаспора може одиграти у развојним процесима у Босни и Херцеговини, затим успостављању свеобухватне базе података дијаспоре (како би се поспјешило умрежавање и сарадња), те коначно, радити на унапређењу политичких, социјалних и економских услова и окружења које охрабрује већи ангажман дијаспоре, укључујући и реформе за унапређење пословног и инвестионог окружења за мала и средња предузећа као и реформе финансијског система ради привлачења финансијских ресурса и на тај начин повећати нивое агрегатне штедње и агрегатних инвестиција.

Један од механизма на који је могуће дијаспору у већој мјери укључити у развојне процесе у земљи јесте промоција институционалних партнерстава и мрежа са земљама у којима

дијаспора живи и ради. Битно је такође радити и на креирању партнерства између власти и асоцијација дијаспоре, базираног на узајамном повјерењу, а све с циљем промоције координисаног приступа у активирању потенцијала дијаспоре и претварању „brain drain” у „brain gain”. Такође, од значаја је и креирање подржавајућих институција и усвајање политика и програма који препознају значај дијаспоре за социо-економски развој у Босни и Херцеговини. Као примјер може се навести кориштење вјештина и експертизе дијаспоре како би се постигле позитивне трансформације у сектору образовања. Привлачење експерата из дијаспоре у форми гостујућих професора на образовним институцијама у Босни и Херцеговини, итд.

7.2. Акцелератор 2: Повећање инвестиција у инфраструктуру

Као што показује пракса развијених земаља, власти у Босни и Херцеговини морају не само повећати стопу инвестиција него и у структури инвестиција **повећавати удио јавних инвестиција у инфраструктуру**, и то у износу од минимално 5-7% бруто домаћег производа. Улагање у инфраструктуру у великој мјери може подржати успостава јавно-приватних партнерстава те је у том смислу потребно радити на креирању потицајног окружења за такве моделе с обзиром да се на тај начин омогућава увођење комерцијалне дисциплине

у испоруку инфраструктурних услуга, уз истодобно повећање ефикасности и смањење трошкова.

Посебно је важно **осигурање једнаког приступа модерној транспортној инфраструктури** у свим дијеловима земље, укључујући и одржив јавни превоз. Равномјеран развој транспортне инфраструктуре кључни је предуслов јачања конкурентности, социјалне кохезије и свеукупног одрживог развоја.

Потребно је унаприједити јавну дигиталну инфраструктуру и осигурати доступност релевантних података истраживачко-развојним организацијама, факултетима и предузећима који не могу осигурати те ресурсе, водећи при томе рачуна о интегритету и сигурности података. То подразумијева успоставу платформе како би се осигурало јавном и приватном сектору, образовним, истраживачким и другим институцијама адекватније обављање њихових функција, успоставу центара за похрану података у облаку који би омогућио управљање властитим подацима и дигитализацију јавне управе уз смањење појединачних трошкова набавке хардвера и софтвера који су потребни за појединачне институције. Такође, ово подразумијева и доношење адекватног законског оквира за широкопојасност у БиХ, усклађеног са законодавством Европске уније и увођење технологија нове генерације брзог и ултра брзог интернета, кориштење широког радиофреквентног спектра за развој мобилних комуникација (потпуна имплементација 4Г и успостава 5Г+ окружења), те развој интероперабилних апликација. Унапређење јавне дигиталне инфраструктуре посебно је важно у периодима криза, када долази до сметњи у јачини протока интернетске мреже због повећаног кориштења података, повећања лимита потрошње од стране оператера и сл. Стога је потребно додатно повећати улагања у дигиталну инфраструктуру, која представља „уско грло“ развоја.¹³

7.3. Акцелератор 3: Побољшање приступа и квалитета образовања и обуке

Резултати PISA теста одржаног у 2018. години показали су изузетно лоше стање у погледу знања ученика у школама у Босни и Херцеговини, с обзиром да 58% ученика не остварује минимални ниво функционалне писмености у математици, 57% у природним наукама и

¹³Током криза у БиХ уочавају се прекиди у јачини интернет протока. Према дигиталном индексу квалитета живота за 2020. годину, који Surfshark редовно израчунава, у првим месецима пандемије, 49 од 85 укључених земаља доживело је „искакање“, а 44 земље су искусиле успоравање интернета. Surfshark истиче да је пријатно изненађење функционисање интернета у земљама Балкана (Бугарска, Србија, Хрватска и Албанија), али не и у БиХ (<https://surfshark.com/dql2020-slides.pdf>).

54% у читању. Један од кључних налаза Аналитичког извјештаја Европске комисије о Босни и Херцеговини из 2019. године је да посебну пажњу треба усмјерити на „нису квалитету образовања и недовољну оријентацију према потребама тржишта рада”. У том смислу, акцелератор квалитете образовања наглашава потребу за развојем знања које ће припремити младе људе за радно и животно окружење које се мијења те за одрживу будућност, фокусирајући се посебно на индивидуални приступ учењу, изградњу основне и математичке писмености, те стицање општег и специјализованог знања, вјештина и компетенција, заснованих на исходима учења.

Први покретач у оквиру овог акцелератора односи се на **курикуларну реформу на свим нивоима образовања** како би образовање у коначници резултирало функционалним знањем. Унапређење квалитета образовања је неопходно јер је то први и најважнији корак у процесу настајања активних, одговорних и ангажованих грађана. У том смислу, нагласак је на унапређењу наставних планова и програма, базираних на исходима учења и кључним компетенцијама, и сходно томе осигуравање квалитета од стране надлежних институција, укључивање знања и вјештина за 21. вијек (критичко размишљање, рјешавање проблема, предузетничко учење, дигиталне вјештине, финансијска писменост, STEM образовање) те дефинисање боље уписне политике. Овај покретач омогућава напредак и побољшање квалитета образовања те је усмјерен на потребу за промјеном постојећег приступа о томе шта се подучава и како ученици и студенти уче. С обзиром да већина незапослених у Босни и Херцеговини има завршена три или мање од три разреда средње школе¹⁴ те примарно завршава програме средњег стручног образовања, важно је континуирано побољшавати наставни план и програм у средњим стручним школама на основу исхода учења и кључних компетенција у сарадњи са свим релевантним актерима¹⁵, како би били у већој мери у складу са потребама тржишта рада и осигурали ученицима знање, вјештине и компетенције које ће побољшати њихову могућност запошљавања.

Други покретач у оквиру овог акцелератора односи се на универзално и квалитетно предшколско образовање, односно побољшање обухвата дјеце предшколским образовањем, не само у години прије поласка у школу већ и у доби од 3 до 6 година, с обзиром на то да тренутно већина дјеце овог узраста уопште нема приступ предшколским програмима. С обзиром на значај могућности да ученици у раној фази уче у структурисаном окружењу, ниска стопа покривености предшколским образовањем за старосну групу од 3 до 6 година указује на потребу за побољшањима у овој области.

Сљедећи покретачи који су важни за побољшање квалитета образовања и обуке повезани су са **развојем капацитета наставника** од предшколског до високог образовања и **модернизацијом школа и наставних метода како у општем, тако и у техничком и стручном образовању и обуци**. Спровођење горе наведених реформи у образовним системима захтјева компетентно и мотивисано наставно особље са регулисањем радног статуса.¹⁶

¹⁴Завод за статистику ФБиХ, 2018; Завод за статистику РС, 2018

¹⁵ UNICEF, „GAP analysis in the area of social protection and inclusion policies in Bosnia and Herzegovina” (2013), William Bartlett.

¹⁶ Предавања путем дигиталних платформи ће постати раастући тренд. Иако се и до избијања пандемије, тј. последњих десет година сматрало да ће дигиталне технологије револуционисати високо образовање, увођење није ишло тако брзо као што су предвиђале механичке пројекције. Али ствари се мењају, великим

Убрзане технолошке иновације утичу на преусмјеравање запослености ка пословима који захтјевају висок ниво когнитивних и социо-емоционалних вјештина. Вјештине које запослени данас посједују врло брзо ће застарјети и неће одговарати будућим пословима. Очекује се значајан губитак рутинског посла. Дигиталне вјештине су потребне на свим нивоима: на основном нивоу како би се људима помогло да се повежу и искористе предности интернет услуга и апликација; на средњем нивоу, да помогне студентима и незапосленима да стекну неопходне вјештине потребне дигиталној економији; на напредном нивоу за повећање базе стручњака у области информационих и комуникационих технологија и испуњавање захтјева индустрије. Стога се фокус политике мора усмјерити на развој дигиталних вјештина како би се смањила дигитална подјела и осигурало да се дигиталне услуге користе у друштву. Ово би осигурало дигиталну инклузију и осигурало да су сви грађани дио једног дигиталног друштва у развоју („нико неће бити искључен“). Ово ће захтијевати напоре свих у БиХ укључених у систем за развој дигиталних вјештина, почев од креатора политика из различитих сектора и административних нивоа у БиХ, до приватних компанија, академских и образовних институција, као и разних организација (међународних, невладиних, итд.)¹⁷

Како концепт будућих послова и каријера постаје све више флуидан, све већи нагласак ће бити на цјеложивотном учењу, тј. континуираном стицању знања и вјештина, било формалним, неформалним или информалним учењем. С тим у вези, ефикасан систем цјеложивотног учења је додатни покретач који је могуће развити само уз активан ангажман и подршку власти, послодаваца, радника и образовних институција. Од круцијалног значаја је усвојити холистички приступ цјеложивотном учењу који ће обухватити све животне фазе и све форме образовања. Поред раста јавних улагања у образовање одраслих, потребно је креирати и одговарајуће потицаје како би се повећале инвестиције приватног сектора у развој људског капитала и обуку запосленика. Нагласак треба ставити на циљање категорија запосленика за које се очекује да би могле бити посебно изложене ризику останка без посла, као што су старији радници, ниско-квалифицирани радници, samozaposlenici, запослени у микро, малим и средњим предузећима и жене.

Коначно, важно је сагледати и покретач који се односи на стратешко инвестирање у истраживачко-развојне активности образовних институција и њихово повезивање с пословном заједницом. У Босни и Херцеговини потребно је усмјерити значајно већи фокус на науку, истраживање, технологију и иновације. Поред повећања улагања у науку, потребно је промовисати учешће образовних институција у ЕУ програмима истраживања (Horizon 2020, EUREKA, итд.), као и инвестирање у истраживачку инфраструктуру за истраживачке пројекте, успоставу повољног окружења и бољих услова за сарадњу

дијелом због утицаја пандемије вируса корона. Процјењује се да је трећина америчких дипломаца прошле године у потпуности студирала на мрежи (online), у поређењу са само петином дипломираних студената осам година раније. Али дигиталне платформе нису квалитетна замена за учионицу, посебно у случају ученика од првог до четвртог разреда. Сиromашнија деца, која имају лошији приступ интернету и слабије образовани родитељи који не могу лично да обезбеде или плате додатну наставу, радије се враћају у учионицу. Заправо,

¹⁷ Показатељ: Дигиталне вештине становништва (1-7): 3,7 (2019)

https://tcdata360.worldbank.org/indicators/h945a9708?country=BRA&indicator=41400&viz=line_chart&years=2017,2019

образовних институција и предузећа koja желе инвестирати у истраживачко-развојне активности апликативне у привреди.

7.4. Акцелератор 4: Зелени раст и чиста енергија

Садашњи економски трендови у успјешним европским и азијским земљама показују да декарбонизација представља кључну компоненту за одрживи раст у 21. вијеку. Поред погоршања загађења зрака и појаве респираторних обољења, економски развој који је заснован на електранама које користе угаљ и биљеже значајне губитке при производњи енергије, суочен је са неизвјесношћу у будућности у погледу конкурентности, непредвиђених фискалних обавеза и потенцијално изгубљене имовине. **Декарбонизација енергетског сектора** (енергетска транзиција) требала би се примарно провести унапређењем енергетске ефикасности, повећањем удјела обновљиве енергије у крајњој потрошњи енергије, те промјеном горива (електрификацијом) у секторима гријања и транспорта. Процес енергетске транзиције у Босни и Херцеговини координира се кроз

provedбу релевантних планова: NREAP и NEEAP. За лакшу интеграцију варијабилних извора обновљиве енергије (нпр. соларна фотонапонска и вјетроенергија) у електроенергетску мрежу у земљи неопходна су софистицирана и ликвидна тржишта електричне енергије. Стварање функционалног тржишта електричне енергије у БиХ и обједињавање с регионалним и тржиштима ЕУ стога представља приоритетне циљеве који би се требали остварити у годинама које долазе. Процес декарбонизације производње електричне енергије из угља треба да прате програми економског реструктурисања рударских региона (тзв. програми праведне транзиције) који ће омогућити економску будућност таквих подручја као и проналажење алтернативних запослења за раднике који у овом процесу остану без радних мјеста.

Провођење енергетске транзиције у Босни и Херцеговини такође треба узети у обзир потребу да се осигура да „нико не буде искључен“. То захтијева смањење енергетског сиромаштва и provedбу паметних мјера како би се осигурало да сви имају барем минимално финансијски приступачно и поуздано снабдијевање енергијом. Такође, приликом провођења мјера енергетске ефикасности приоритет треба бити на објектима јавне инфраструктуре – школама, болницама и социјалним установама, чиме се осигурава да социјално угрожене групе имају директне користи од мјера енергетске транзиције.

Децентрализација електроенергетског система путем интеграције дистрибуираних извора енергије (углавном од независних произвођача енергије) још је једна од кључних аспирација у оквиру енергетске транзиције. Интеграција дистрибуисане производње електричне енергије захтијева унапређење и модернизацију електродистрибутивних мрежа. Дигитализација електроенергетског система (изградњом „паметних мрежа“) треба да буде кључни елемент овог процеса. Транзиција ка децентрализованом електроенергетском систему такође укључује демократизацију у оквиру које се монополи суочавају с конкуренцијом у виду малих појединачних произвођача енергије. За то је потребна успостава иновативних финансијских инструмената и пословних модела (нпр. подршка успостављању локалних енергетских задруга и ESCO компанија). На крају, али не и најмање важно, јавно информисање и едукативне кампање о одрживој и чистој енергији и климатским промјенама морају се свеобухватно увести, како у школама (у образовне наставне планове) тако и у друштву уопштено.

Прелазак на економију с ниским удјелом угљика подразумијева промјене у постојећим профилима послова, као и појаву нових профила занимања. То захтијева развој потребних „зелених“ вјештина и послова међу постојећим радницима и младом радном снагом у терцијарном образовању (TVET и универзитет). У том контексту потребна је прилагодба TVET-а и универзитетских наставних програма, као и обука одраслих радника како би зелени раст постао стварност.

7.5. Акцелератор 5: Паметно управљање природним ресурсима и животном средином

Изазови управљања климатским ризицима, заштита квалитета медија околиша, очување биолошке разноликости и одрживо управљање водама и земљиштем морају се рјешавати како би се осигурало да економски раст буде одржив (усмјерен на очување наслијеђа, културно-историјских споменика, посебно у секторима попут туризма, шумарства и пољопривреде, као и металне, екстрактивне, дрвне, аутомобилске индустрије и сл.) и да се повећа отпорност на поплаве, пожаре, суше и друге катастрофе чија појава и утицај су све учесталији и са значајнијим посљедицама. Стање околиша у појединим сферама (нпр. управљање отпадом, стварање услова за одрживо наводњавање мањих приватних пољопривредних површина, воћњака и другог) може се унаприједити адекватним планирањем на локалном/регионалном нивоу, што додатно наглашава улогу и важност просторног планирања градова/регија у паметном управљању природним ресурсима и околишем. **Већи нагласак на туризам, уз одговарајуће инвестиције у инфраструктуру везану за одрживи туризам, одрживо управљање водама и отпадом, као и транспорт,** могао би осигурати значајан поврат инвестиција у смислу зеленог раста.

Имајући у виду да се скоро сав отпад у Босни и Херцеговини одлаже на депоније (око 95%), потребно је развити систем циркуларне економије у сфери управљања отпадом и радити на поновној употреби и рециклажи, компостирању, те поврату енергије. На тај начин би се смањио утицај на природне ресурсе и унаприједило стање околиша, а развио и ојачао нови

економски сектор. Додатно, циркуларна економија може смањити емисију штетних гасова, те пружити шансу средњем и малом предузетништву и повећати БДП.

Иако је економски раст подигао стандарде живота и унаприједио квалитет живота, такође је исцрпио природни капитал у Босни и Херцеговини и деградирао екосистеме. Будући да **природни капитал** представља директни улазни елемент за производњу многих роба и услуга, **његова заштита и обнова те одговарајуће управљање** требају бити у главном фокусу одрживог развоја у БиХ. Посебно је потребно унаприједити сигурност и квалитет воде за пиће, како у малим, тако и у великим водоводима, а нарочито у локалним - сеоским и приватним, уз редовне контроле надлежних јавних здравствених служби. Континуитет водоснабдијевања мора се осигурати трајно и сигурно. Прикупљање, пречишћавање и диспозицију комуналних и кишних отпадних вода треба постепено унапређивати. Подаци о околишном квалитету, утемељени на поступцима праћења и процјене ризика који слиједе из Оквирне директиве о водама ЕУ (WFD) показују да добро стање квалитета воде није постигнуто у већем дијелу земље. Више од половине водних тијела има статус нижи од доброг. Кључни изазови су нетретиране комуналне воде (отпадне воде), као и присуство полициклираних ароматских угљика, РСВ-а и сл. Суше постају главно питање водне политике земље, посебно након недавних поплава у 2015. Годишњи режим падавина показује тренд пада, док средња годишња температура зрака показује супротне знакове. Иако територија Босне и Херцеговине не оскудијева водом, знакови несташице воде са сушама током посљедњег десетљећа хитно указују на потребе дефинисања приступа ублажавања ових дјеловања. У циљу заштите и обнове екосистема везаних за воде, средства за заштиту околиша која се убиру од прихода од такси на воду би се требала усмјерити на заштиту и обнову водених екосистема.

Економски раст могао би бити ометен и деградацијом природног капитала и ограничавањем ширења економских активности ради заштите природних ресурса. У Босни и Херцеговини потребно је измијенити тренутна понашања потрошача и производњу који загађују и подстицати зелене економске активности, укључујући одрживи туризам, заједно с повећањем расхода за заштиту и очување цјелокупне његове природне баштине и јачањем напора за мобилизацију националних и међународних финансијских ресурса.

С обзиром на то да су многи екосистеми већ под притиском, остваривање паметног раста захтијева да производња робе и услуга не води потпуном исцрпљивању природног капитала. То подразумијева **provedбу јачих контрола прекомјерних емисија и испуштања штетних материја, те континуирано праћење квалитета екосистема** (нпр. зрака, воде, земљишта), према логици еколошких компоненти *acquis communautaire*. За кршење стандарда заштите околиша морају се строго примјењивати постојећи одговарајући регулаторни одговори – према принципу „загађивач плаћа“. Накнаде за фосилна горива, накнада за возила (посебна накнада за околину), порез на загађење зрака и накнада за отпад за оне који нису у систему¹⁸ главни су економски инструменти који се проводе у Федерацији Босне и Херцеговине. У Републици Српској не дјелује систем пореза на загађење зрака, а исплате тарифа за енергију, које представљају главни извор финансирања улагања у уштеду енергије, ефикасност и инфраструктуру, не осигуравају

¹⁸ Односи се на амбалажни отпад и амбалажу и електронски и електронски отпад

* NBSAP - Стратегија Босне и Херцеговине са акционим планом за заштиту биолошке и пејзажне разноликости

довољна финансијска средства. Потребно је потпуно примјењивати *Environmental Liability Directive*, како би онај ко производи загађење плаћао адекватне накнаде (принцип „загађивач плаћа” примјењен на територији цијеле БиХ). Систем дистрибуције тако добијених накнада треба бити транспарентан и базиран на уклањању/ублажавању извора проблема/загађења. У противном, учинци примјењених мјера цијена (тарифе, накнаде) на понашање (становници и индустрија) су ограничени, а њихово правилно функционирање као ефикасни економски инструменти за заштиту околиша отежани.¹⁹

Проблем који власти у Босни и Херцеговини морају наставити континуирано рјешавати, како с аспекта сигурности тако и с аспекта паметног управљања ресурсима, јесте и **деминирање контаминираних подручја**. Мине и експлозивне направе заостале од рата онемогућавају смањење сиромаштва у руралним подручјима те престављају значајну препреку развоју туризма и искориштавању потенцијала дрвне индустрије и хидро-енергије. Важност овог проблема је толика да се разматрао приједлог увођења посебног циља одрживог развоја – циља број 18 у Босни и Херцеговини, како би се истакла потреба да се питање деминирања инкорпорира у све развојне политике у земљи.

У посљедњој деценији Босна и Херцеговина се суочава с неколико значајних екстремних климатских и временских догађаја, који се манифестују кроз чешће појаве катастрофа (клизишта, поплаве, пожари, земљотреси, сњежни наноси, индустријске несреће). Климатске промјене и висока изложеност природним и људски узрокованим опасностима додатно отежавају социоекономски развој земље и негативно се одражавају на остварене развојне циљеве. Поплаве из маја 2014. године узроковале су штете и губитке у износу од 15% БДП-а те дугорочне развојне посљедице једнаке петогодишњим застојима у постизању циљева веће родне равноправности, нижих стопа сиромаштва, смањене маргинализације и веће једнакости за мањинске групе и особе. С обзиром на пројекције климатских промјена за регију, Босна и Херцеговина треба да се, у потпуности, с проблемом смањења ризика од катастрофа научи носити кроз мултисекторску сарадњу свих релевантних актера која ће фокус ставити на превенцију од катастрофа укључујући и креирање развојних и секторских политика које узимају у обзир ризике од катастрофа и климатске промјене.

¹⁹ Преглед еколошких перформанси, БиХ, 2018.

Табела у наставку приказује подциљеве са полазним и циљним вриједностима у оквиру релевантних Циљева одрживог развоја, као и индикаторе који ће пратити напредак ка постизању подциљева у области развојног правца „Паметни раст“.

SDG 3: Промовисати здрав живот и благостање за све људе свих животних доби			
Подциљ 3.6: До краја 2030. на глобалном нивоу преполовити број смртних случајева и повреда до којих долази у саобраћајним несрећама			
SDG индикатор 3.6.1 Стопа смртности у саобраћајним несрећама на 100.000 становника			
Година	Почетна (2016.)	Средња (2023..)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	15,7	11,5	6,4
Извор: Izvor: UN database, 2000-2013, "Global Status Report on Road Safety 2015 (Data come from different sources police data, Ministry of health and Ministry of transport, studies and Survey)" E-estimated; за 2016 WHO: Global Status Report on Road Safety 2018. Коментар: За успоредбу, у Хрватској се вриједности крећу од 14,6 у 2000. до 8,1 у 2016. години; Србија: 10,2 у 2000. до 7,4 у 2016. години; Словенија са 15,8 у 2000. на 6,4 у 2016. години.			
SDG 4: Осигурати инклузивно и квалитетно образовање и промовисати могућности цјеложивотног учења			
Подциљ 4.3: До краја 2030. осигурати једнак приступ јефтином и квалитетном техничком, стручном и терцијарном образовању, укључујући универзитетско образовање, за све жене и мушкарце			
SDG индикатор 4.3.1 Стопа учешћа младих и одраслих у формалном и неформалном образовању и обуци током претходних 12 мјесеци, према полу у%			
Године	Почетна (2016.)	Средња (2023..)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора			
Укупно	8,7	15,4	29,5
Жене	8,5	15,2	30,2
Мушкарци	8,9	15,6	29,8
Извор: база података УН-а, „Анкета о образовању одраслих (АЕС)“. Коментар: Ради поређења, вриједности показатеља у региону у 2016. години су: Хрватска 31,8 (жене 31,1; мушкарци 32,5), Србија 19,8 (21,4 жене, 18 мушкараца), Словенија 46,1 (48,3 жена, 44,1 мушкараца).			
Подциљ 4.4: До 2030. године значајно повећати број младих и одраслих који имају одговарајуће вјештине, укључујући техничке, дигиталне и стручне вештине, за запошљавање, достојанствено запослење и предузетништво			
SDG индикатор 4.4.1: Појединци који користе интернет			
Година	Почетна (2018)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	70%	80%	95%
Извор: Свјетска банка, https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS			
Подциљ 4.а: Изградити и побољшати образовне установе прилагођене дјеци, особама са инвалидитетом и родним разликама, те осигурати безбједно, ненасилно, инклузивно и ефикасно окружење за учење за све			
Прилагођени индикатор SDG 4.а.1: Опремање основних и средњих школа рачунарима и приступом интернету за ученике; број ученика / по рачунару, просјек			
Године	Почетна (2018/2019.)	Средња (2023..)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора			
Основно образовање			
- Просјечан број ученика на 1 рачунар	14,42	8,0	4,0
- Просјечан број ученика на 1 приступ интернету	22,29	12,0	6,5
Средње образовање			

- Просјечан број ученика на 1 рачунар	11,89	4,5	3,0
- Просјечан број ученика на 1 приступ интернету	14,67	7,0	4,0
Извор: буџет заснован на подацима у: http://www.bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopstenja/2019/EDU_01_2018_Y2_1_BS.pdf и http://www.bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopstenja/2019/EDU_01_2017_Y2_3_BS.pdf			
SDG 6: Осигурати санитарне услове и приступ питкој води за све			
Подциљ 6.1: до краја 2030. постићи универзални и једнак приступ безбједној и јефтиној питкој води за све			
SDG индикатор 6.1.1: Удио становништва које користи питку воду из система којима се безбједно управља			
Година	Почетна (2009.)	Средња (2023..)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	67%	80%	90%
Извор: Агенција за статистику БиХ			
Подциљ 6.3: До 2030. побољшати квалитет воде смањењем загађења, уклањањем депонија и смањењем испуштања опасних хемикалија и материјала, половљењем удјела непрерађених отпадних вода и значајно повећавајући рециклирање и сигурну поновну употребу на глобалном нивоу.			
SDG индикатор 6.3.1: Становништво прикључено на пречишћавање урбаних отпадних вода,%			
Година	Почетна (2015.)	Средња (2023..)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	3,6	20%	50%
Извор: Агенција за статистику БиХ http://www.bhas.ba/tematskibiltenti/TB_1_odr_razvBiH_BS.pdf			
SDG индикатор 6.3.2а: Биохемијска потрошња кисеоника у ријекама			
Година	Почетна (2013.)	Средња (2023..)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	2,3	2,1	1,94
Милиграми О ₂ по литру. Последња Вриједност за просјек ЕУ је 1,94. http://data.europa.eu/euodp/data/dataset/rYsd2bjHKGttQApfJr4GRA			
Извор: Европска агенција за животну средину (ЕЕА),			
SDG индикатор 6.3.2.б: Фосфати у рекама			
Године	Почетна (2014.)	Средња (2023..)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	0,03	0,03	0,03
Милиграми РО ₄ по литру. Последња Вриједност за просјек ЕУ је 0,068. хттпс://кноема.цом/SDG_06_50/пхоспхате-ин-риверс-соурце-ееа			
Извор: Европска агенција за животну средину (ЕЕА)			
SDG 7: Осигурати приступ материјално приступачној, поузданој, одрживој и модерној енергији за све			
Подциљ 7.1: До 2030. године осигурати универзални приступ финансијски приступачним, поузданим и модерним енергетским услугама			
SDG индикатор 7.1.2: Удио становништва који се првенствено ослања на чиста горива и технологију			
Године	Почетна (2015.)	Средња (2023..)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	62%	69%	84%
Извор: Свјетска банка, Индикатори свјетског развоја. https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators			
SDG индикатор: 7.2.1: Удио обновљивих извора енергије у укупној финалној потрошњи енергије (%)			
Године	Почетна (2015.)	Средња (2023..)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	30,23 %	41%	45%

Извор: https://see2020.info/sustainable-growth/ (приступљено 9. децембра 2019.) Извор: MBTEO БиХ			
Подциљ 7.3: До 2030. удвостручити глобалну стопу побољшања енергетске ефикасности			
SDG индикатор 7.3.1.: Енергетски интензитет мјерен у смислу примарне енергије и БДП-а			
Године	Почетна (2015.)	Средња (2023.)	Циљ (2030.)
Вриједност индикатора	6,7	6,2	5,5
Извор: Међународна енергетска агенција (ИЕА) и Одељење за статистику Уједињених нација (УНСД).			
SDG 8: Промовисати инклузиван и одржив економски раст, запосленост и достојанствен рад за све све			
Подциљ 8.1: Континуирани економски раст по глави становника			
SDG индикатор 8.1.1: Реална стопа раста БДП-а			
Година	Почетна (2018.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	4,0%	3,2%	7,0%
Извор: Агенција за статистику БиХ			
Подциљ 8.2: Постићи виши ниво економске продуктивности кроз диверзификацију, технолошка побољшања и иновације, између осталог, фокусирањем на радно интензивне и високо профитабилне секторе			
SDG индикатор 8.2.1: БДП по запосленој особи (ЕУР по ППС)			
Година	Почетна (2016.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	39.449	45.000	52.000
Извор: https://www.rcc.int/seeds/results/1/see2020-progress-tracker			
Подциљ 8.3: Промовисати развојно оријентисане политике које подржавају производне активности, стварање достојанствених послова, предузетништво, креативност и иновативност, и подстицати формално оснивање и раст микропредузећа, односно малих и средњих предузећа, између осталог и кроз приступ финансијским услугама			
SDG индикатор 8.3.1: Удио неформалне запослености у непољопривредним делатностима, према полу, у%			
Година	Почетна (2019.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора			
Укупно	17.1	15	12
Жене	12.6	11	9
Мушкарци	19.8	17	14
Извор: база података ИЛО, Анкета о радној снази, 2019.			
Подциљ 8.3: Промовисати развојно оријентисане политике које подржавају производне активности, стварање достојанствених послова, предузетништво, креативност и иновативност, и подстицати формално оснивање и раст микропредузећа, односно малих и средњих предузећа, између осталог и кроз приступ финансијским услугама			
Замјенски SDG индикатор: Нова регистрована предузећа на 1.000 становника (од 15- 64 године старости)			
Година	Почетна (2018.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	1,09	2,00	2,50
Извор: WB database, World Bank's Entrepreneurship Survey and database (http://www.doingbusiness.org/data/exploretopics/entrepreneurship). За поређење, подаци у региону се крећу: Хрватска од 2,39 у 2010. до 4,96 у 2016. години; Србија: 1,83 у 2010. на 1,76 у 2016.години; Словенија са 3,83 у 2010. на 3,13 у 2016. години.			
Подциљ 8.4: До краја 2030. побољшати ефикасност ресурса у потрошњи и производњи и уложити напоре да се економски раст одвоји од деградације животне средине			
SDG индикатор 8.4.2.6: Домаћа потрошња сировина (у кг по 1 УСД БДП-а)			
Година	Почетна (2015.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	2,0	1,8	1,6

Извор: Агенција за статистику БиХ. БДП је мјерен у смислу паритета куповне моћи у 2011. години.			
SDG индикатор 8.4.2: Продуктивност ресурса („ППС по килограму“)			
Године	Почетна (2015.)	Средња (2023.)	Циљ (2030.)
Вриједност индикатора	0,8	1,8	1,6
Извор: Агенција за статистику БиХ. Тренутне цијене БДП-а изражене у стандарду куповне моћи (ППС) користе се за израчунавање „ППС по килограму“. http://www.bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopstenja/2018/ENV_11_2015_Y2_0_BS.pdf http://bhas.gov.ba/Calendar/Category/27			
Подциљ 8.5: До 2030. године постићи пуну и продуктивну запосленост и достојанствен рад за све жене и мушкарце, укључујући младе и особе са инвалидитетом, и исту плату за рад једнаке вриједности			
SDG индикатор 8.5.2: Стопа запослености			
Година	Почетна (2019.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора			
Жене	26,7%	32%	40%
Мушкарци	44,6%	46,9%	55%
Млади	23,4%	24,6%	30,2%
Укупно	35,5%	37,3%	45,9%
Извор: Агенција за статистику БиХ http://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Bilteni/2019/LAB_00_2019_TB_0_BS.pdf			
Подциљ 8.6: До 2030. значајно смањити удио младих који нису запослени или су укључени у процес образовања или обуке			
SDG индикатор 8.6.1: Удио младих који нису укључени у образовање, запослење или обуку			
Година	Почетна (2015.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора			
Укупно (8.6.1)	27,7%	20%	10%
Жене (8.6.1.а)	26,0%	20%	10%
Мушкарци (8.6.1.б)	29,0%	20%	10%
Извор: Агенција за статистику БиХ, 2015. година			
Подциљ 8.9: До 2030. године осмислити и примјенити политике за промоцију одрживог туризма, који ствара радна мјеста и промовише локалну културу и производе			
SDG индикатор 8.9.1: Одрживи туризам			
Година	Почетна (2015.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора			
Међународни приходи од туризма (у доларима):			
Омјер у односу на БДП (8.9.1.а)	4,2%	3,8%	6,0%
Годишња стопа раста (8.9.1.б)	4%	10%	5,0%
Извор: Свјетска банка, Индикатори свјетског развоја. https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators			
SDG 9: Изградити отпорну инфраструктуру, промовисати инклузивну и одрживу индустријализацију и подстаћи иновације			
Подциљ 9.1: Развити квалитетну, поуздану, одрживу и отпорну инфраструктуру, укључујући регионалну међуграничну инфраструктуру, како би се подржао економски развој и људско благостање са фокусом на приступачном и једнаком приступу за све			
SDG индикатор 9.1.1: Квалитет инфраструктуре (1-5)			
Године	Почетна (2016.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	2,6	3,0	3,5

Извор: Индекс перформанси логистике Светске банке: Квалитет трговинске и транспортне инфраструктуре *			
https://lpi.worldbank.org/#~:text=The%20LPI%20is%20an%20interactive,for%20comparisons%20across%2016%20countries.			
Просјек ЕУ током 2014-2018 био је 3,5.			
Подциљ 9.2: Промовисати инклузивну и одрживу индустријализацију и до 2030. године значајно повећати удио индустрије у стопи запослености и бруто домаћем производу, у складу са околностима у земљи			
SDG индикатор 9.2.1: Додата Вриједност производње			
Година	Почетна (2015.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора			
Као удио у БДП-у (9.2.1.а)	11,7%	13%	15%
По становнику * (9.2.1.б)	535 долара	600 долара	700 долара
* По тренутној вриједности у УСД. Извор: Свјетска банка, https://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.MANF.ZS https://tcdata360.worldbank.org/indicators/mva.per.cap?country=BRA&indicator=3798&viz=line_chart&years=1990,2014			
Подциљ 9.3: Повећати приступ малих индустријских и других предузећа финансијским услугама што обухвата и повољне кредите, и повећати њихову интеграцију у ланце вриједности и на тржишта			
SDG индикатор 9.3.1 Удио малих индустрија у укупној додатој вриједности у индустрији (%)			
Година	Почетна (2017)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	17,06	21,40	22,80
Извор: UN database, 2011-2016, EUROSTAT Structural Business Statistics, OECD Structural and Demographic Business Statistics database. ²⁰ Ради поређења, подаци о земљама у региону се крећу од: Хрватска од 14,17 у 2011. до 13,93 у 2016; Словенија са 15,4 у 2011. на 15,72 у 2016.			
Подциљ 9.4: До 2030., унаприједити инфраструктуру и прилагодити индустрије како би постале одрживе, уз већу ефикасност у кориштењу ресурса и већи ниво усвајања чистих и еколошки прихватљивих технологија и индустријских процеса			
SDG индикатор 9.4.1: Емисије стакленичких гасова по УСД 1 БДП-а			
Година	Почетна (2014)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	, 59	, 53	, 47
Извор: Свјетска банка Просјек ЕУ за овај показатељ у 2014. години био је 0,17.			
Подциљ 9.5: Проширити научна истраживања, унаприједити технолошке капацитете индустријских сектора у свим земљама, посебно земљама у развоју, што подразумева да се до 2030., потичу иновације и значајно повећа број радника у области истраживања и развоја на 1 милион људи као и да се повећава јавна и приватна потрошња на истраживање и развој			
SDG индикатор 9.5.1: Расходи за истраживање и развој као удио у БДП-у			
Година	Почетна (2015.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	0,2%	0,53%	2,00%

²⁰ „Додата вриједност факторским трошковима је бруто приход од пословних активности након прилагођавања за оперативне субвенције и индиректне порезе. Додата вредност у факторским трошковима израчунава се из промета, плус капитализована производња, плус остали оперативни приходи (укључујући оперативне субвенције), плус или минус промене у залихама добара и услуга, умањене за куповину добара и услуга, умањене за остале порезе на производе повезане са прометом, али не може се одбити, умањен за царине и порезе повезане са производњом. Царине и порези који се односе на производњу су обавезна, бесповратна плаћања, у новцу или у натури, која је наметнута од стране владе, у вези са производњом и увозом добара и услуга, запошљавањем радне снаге, власништвом или коришћењем земљишта, зграда или друге имовине која се користи у процесу производње, без обзира на количину или вредност произведених или продатих добара и услуга.“

Извор: Свјетска банка, https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS Просјек ЕУ током 2013-2017. био изнад 2%.			
SDG индикатор 9.5.2: Истраживачи (еквивалент пуног радног времена) на милион становника			
Година	Почетна (2015.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	354	500	800
Подциљ 9.б: Подржати развој домаће технологије, истраживање и иновације у земљама у развоју, између осталог путем осигурања повољног окружења у погледу политика за, између осталог, индустријску диверсификацију и додавање вриједности добрима			
SDG индикатор 9.б.1: Удио индустрије средње и високе технологије у укупној додатној вриједности			
Година	Почетна (2015.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	18%	21%	25%
Извор: Свјетска банка, https://data.worldbank.org/indicator/NV.MNF.TECH.ZS.UN Поређења ради, удјели Хрватске и Србије у 2015. години износили су 30%, односно 24%.			
9.ц.1 Удио становништва покривеног 4Г мобилном мрежом (%)			
Година	Почетна (2019)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	50%	96%	100%
Извор: база података УН-а, Регулаторна агенција за комуникације БиХ			
SDG 10: Смањити неједнакости унутар и између земаља			
Подциљ 10.4: Усвојити политике, посебно фискалну политику и политике у области плата и социјалне заштите, и постепено постизати већу равноправност			
Прилагођени SDG индикатор: 10.4.1: Однос минималне нето плате и просјечне плате			
Година	Почетна (2019.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора			
ФБиХ	0,44	0,47	0,51
РС	0,5	0,51	0,54
Извор: OECD https://stats.oecd.org/OECDStat_Metadata/ShowMetadata.ashx?Dataset=MIN2AVE&ShowOnWeb=true&Lang=en			
Подциљ 10.ц: До 2030. смањити на мање од 3% трошкове трансакција за дознаке миграната и елиминисати трошкове дознака са трошковима који су виши од 5%			
SDG индикатор 10.ц.1.а: Трошкови дознака као удио укупно дозначеног износа			
Године	Почетна (2018)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	6,5%	5%	3%
Извор: Свјетска банка, https://data.worldbank.org/indicator/SI.RMT.COST.IB.ZS			
SDG 11: Учинити градове и насеља инклузивним, сигурним, отпорним и одрживим			
Подциљ 11.1: До краја 2030. осигурати да сви имају приступ адекватном, сигурном и јефтином смјештају и основним услугама, те побољшати услове у нехигијенским насељима			
Прилагођени индикатор SDG: 11.1.1: Услови становања (%)			
Године	Почетна (2015.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Индикатор			
Влага у зидовима / темељима	15,2	12,0	8,0
Кров који прокишњава	7,2	5,0	3,0
Неадекватно гријање стамбене јединице	10,8	8,0	5,0
Извор: Агенција за статистику БиХ, АДП / ХБС 2015			

Подциљ 11.5: До краја 2030. значајно смањити број смртних случајева и број угрожених људи, те знатно смањити економске губитке до којих доводе елементарне непогоде, између осталих и оне повезане са водом, фокусирајући се на заштиту сиромашних и оних у рањивим ситуацијама			
SDG индикатор: 11.5.1: Број умрлих, несталих и особа директно погођених катастрофама на 100.000 становника			
Година	Почетна (2014.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	Треба утврдити	Смањити за 20%	Смањити за 50%
Извор: Министарство сигурности БиХ БиХ нема усклађене и тачне податке на нивоу БиХ јер се још увијек ради на уношењу података у базу података о штетама и губицима.			
Подциљ 11.6: До 2030. године смањити негативни утицај градова на животну средину, мјерено по становнику, посвећујући посебну пажњу на квалитет ваздуха и управљање комуналним и другим отпадом			
SDG индикатор 11.6.1.а: Удио необрађеног комуналног отпада			
Година	Почетна (2015.)	Средња (2023.)	Циљна(2030.)
Вриједност индикатора	25%	17%	10%
Израчуни УНДП-а засновани су на подацима Еуростата. Поређења ради, податак за Србију је 16%, Хрватска 4%, док је просјек ЕУ 1%.			
SDG индикатор 11.6.1.б: Удио рециклираног комуналног отпада			
Година	Почетна (2015.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	0%	15%	30%
Извор: Еуростат 2-3 За поређење, подаци за Хрватску у 2015. години су 24%, Словенију 58%, док је просјек ЕУ 46%			
SDG индикатор 11.6.2: Загађење ваздуха			
Године	Почетна (2015.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора PM2,5	29,6	21,0	13,0
Извор: Свјетска банка. Загађење ваздуха PM2,5, средња годишња изложеност (микрограми по кубном метру). Најновији (2017.) просјек за овај показатељ у целој ЕУ је 13,1.			
Подциљ 11.6: До краја 2030. значајно повећати број градова и насеља који усвајају и спроводе интегрисане политике и планове у погледу инклузије, ефикасности ресурса, ублажавања и прилагођавања климатским промјенама, отпорности на елементарне непогоде, односно који развијају и имплементирају, у складу са постојећим Оквиром за смањење ризика од катастрофа из Сендаија 2015-2030, свеобухватно управљање ризицима од елементарних непогода на савим нивоима.			
SDG индикатор: 11.6.2 Удио локалних самоуправа са усвојеним инклузивним и интегрисаним стратегијама развоја којима се третира управљање ризицима од катастрофе			
Године	Почетна (2019.)	Средња (2023.)	Циља (2030.)
Вриједност индикатора	Није доступно	Повећати за 50%	100%
Коментар: Неопходно је одредити почетну вриједност. Савези општина и градова спроводиће редовна истраживања по овом индикатору.			
SDG 12: Обезбиједити одрживе моделе потрошње и производње			
Подциљ 12.4: До краја 2030. остварити еколошки прихватљиво управљање хемикалијама и свим облицима отпада током њиховог животног циклуса, у складу са договореним међународним оквирима, и значајно смањити њихово испуштање у ваздух, воду и тло како би се што више умањили њихови негативни утицаји на здравље људи и животну средину			
SDG индикатор 12.4.2: Удио третираног опасног отпада			
Године	Почетна (2018.)	Средња (2023.)	Циљ (2030.)
Вриједност индикатора	Удио трет.: 7%	Удио трет.: 15%	Удио трет.: 30%

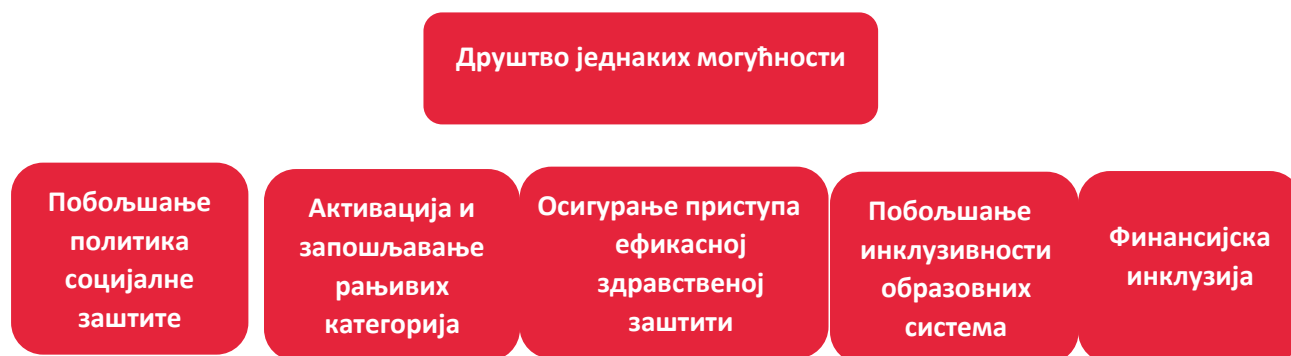
Извор: Агенција за статистику БиХ 2014-2018.			
Подциљ 12.5: До краја 2030. значајно смањити стварање отпада спречавањем или смањењем његовог стварања, односно његовом прерадом и поновном употребом.			
SDG индикатор: 12.5.1 Стопа рециклирања, у тонама рециклираног материјала			
Година	Почетна (2018.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	4.000 т или 1% створеног отпада	10%	35%
Извор: Агенција за статистику БиХ 2004-2018. http://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2019/ENV_01_2018_Y1_0_BS.pdf			
Подциљ 12.6: Поттицати компаније, посебно велике и међународне компаније, да усвоје одрживе праксе и да интегришу информације о одрживости у свој циклус извјештавања			
SDG индикатор: 12.6.1 Број компанија које објављују извјештаје о одрживости			
Година	Почетна (2019.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	2	30	150
Извор: UN Global Compact.			
SDG 13: Предузети хитне мјере на сузбијању климатских промјена и њихових посљедица			
Подциљ 13.1: Јачати прилагодљивост и способност прилагођавања ризицима повезаним са климатским условима и природним катастрофама у свим земљама			
SDG индикатор: 13.1.2: Проценат јединица локалне самоуправе које су усвојиле стратегије за смањење ризика од катастрофа у складу са Сендаи оквиром за смањење ризика од катастрофа 2015-2030. године			
Година	Почетна (2020.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	НД ²¹	50%	90%
Подциљ 13.2: „Интегрисати мјере климатских промјена у државне политике, стратегије и планирање“			
SDG индикатор 13.2.1: Емисије стакленичких гасова			
Година	Почетна (2014.)	Средња (2023.)	Циљ (2030.)
Вриједност индикатора	25,74	25,0	31,0
Извор: Еуростат Енергетска стратегија ЕУ 2030. позива на смањење емисије гасова стаклене баште за 40% (у поређењу са нивоима из 1990. године). Циљеви емисије CO ₂ у БиХ биће наведени у будућем државном Плану за енергију и климу.			
SDG 15: Заштитити, очувати и промовисати одрживо кориштење копнених екосистема, одрживо управљање шумама, борба против дезертификације те заустављање и преокретање деградације земљишта и заустављање губитка биодиверзитета			
Подциљ 15.1: До 2030. године осигурати очување, обнову и одрживо кориштење копнених слатководних екосистема и њиховог окружења, посебно шума, мочвара, планина и исушеног земљишта, у складу са обавезама према међународним споразумима			
SDG индикатор 15.1.2: Очување биодиверзитета			
Године	Почетна (2015.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора			
Чиста вода (15.1.2.а)	67%	90%	100%
Земљиште (15.1.2.б)	18%	35%	50%
Извор: подаци UNStat.			

²¹Израда Стратегије на нивоу БиХ планирана је за 2020. годину. Ентитети раде на изради закона на основу којих ће се развијати стратегије

Коментар: Однос важних копнених и водених локалитета биодиверзитета покривених заштићеним подручјима по типу екосистема.			
Подциљ 15.2: До краја 2030. промовисати спровођење одрживог управљања свим врстама шума, зауставити крчење шума, обновити уништене шуме и значајно повећати пошумљавање на глобалном нивоу			
SDG индикатор 15.2.1: Проценат заштићених подручја (%)			
Година	Почетна (2013)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	2.07	7	17
Извор: ЕПР БиХ 2018, НБСАП			
SDG 17: Ојачати инструменте за спровођење и ревитализацију Глобалног партнерства за одрживи развој			
Подциљ 17.19.2: Удио земаља које су (а) спровеле најмање један попис становништва и домаћинстава у последњих 10 година; и које су (б) постигле 100 процената уписа рођених и 80 процената у мрлих у матичне књиге			
SDG индикатор 17.9.2.: Јачање статистичких система			
Година	Почетна (2018.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора			
а) Методолошка процјена статистичких капацитета (скала 0 - 100)	70	75	90
б) Процјена периодичности и правовремености статистичких капацитета (скала 0 - 100)	66,7	70	80
ц) Процјена изворних података статистичких капацитета (скала 0 - 100)	70	75	90
Извор: World Development Indicators, World Bank, Bulletin Board on Statistical Capacity (http://bbsc.worldbank.org).			
Поређења ради, подаци из земаља региона у 2018. години су: Хрватска 90%, Србија 70%; б) Хрватска 80%, Србија 90%; ц) Хрватска 80%, Србија 90%			

8. Развојни правац „Друштво једнаких могућности“

Друштво једнаких могућности као развојни правац постоји како би се потакло испуњење принципа „да нико не буде искључен“. Овај правац је уско повезан с реформом управе и бржим растом прихода и запошљавања, те се фокусира на унапређење система социјалне и здравствене заштите у земљи, како би се на бољи начин заштитили они који су суочени с највећим ризиком од сиромаштва и рањивости (нпр., старије особе, особе с инвалидитетом, становници удаљених руралних подручја, мигранти, етничке мањине и одређене групе жена и дјеце) – с циљем јачања социјалне кохезије и враћања повјерења грађана у институције. Истовремено, фокус је и на активацији, изградњи вјештина и прилика за цјеложивотно учење за особе с отежаним приступом тржишту рада. У ширем смислу, људима је потребна заштита од ризика и изненадних догађаја који их могу довести до сиромаштва током њиховог живота.²² Акцелератори утврђени у оквиру овог правца – адекватна социјална заштита, инклузивно образовање, унапређење приступа здравственим услугама и њиховог остварења, политике помирења приватног и пословног живота те политике запошљавања усмјерене на особе с отежаним приступом тржишту рада представљају суштинске елементе за остварење ових циљева.

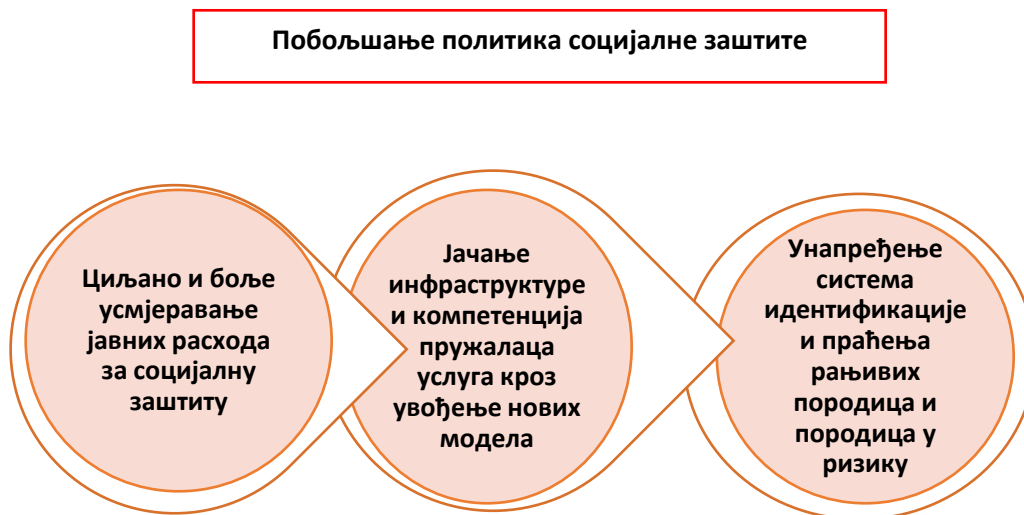
8.1. Акцелератор 1: Побољшање политика социјалне заштите

Како би се успоставио ефикаснији систем социјалне заштите, покретач је **циљано и боље усмјеравање јавних расхода за социјалну заштиту како би се испуниле потребе оних који живе у сиромаштву или оних који су социјално искључени**, те осигурао минималан ниво прихода потребан за достојанствен живот. С тим у вези, потребно је унаприједити систем идентификације и праћења рањивих породица и породица у ризику. Поред тога, још један покретач је јачање инфраструктуре и компетенција пружалаца услуга социјалне заштите, што би могло бити од великог значаја за бољу приступачност услуга корисницима. У том погледу, потребно је радити на унапређењу квалитета сервиса кроз могуће увођење нових модела пружања услуга (нпр. деинституционализација социјалне заштите, пружање социјалне заштите у заједници и сл.).

²² СЗО - људска права и здравље

<https://www.who.it/news-room/fact-sheets/detail/human-rights-and-health>

У Босни и Херцеговини је уопштено, а посебно ради предупредјења криза, од посебне важности **проширити обим социјалне заштите**. За то је потребно осигурати идентификацију грађана, интегрисање социо-економске базе података и развити дигитални систем извршења пружања помоћи.

8.2. Акцелератор 2: Активација и запошљавање са фокусом на рањиве категорије

У земљама у развоју већину радних мјеста карактеришу несигурни и тешки услови рада, ниска продуктивност која резултира ниским просјечним примањима, недостаје адекватна социјална заштита, крше се права радника. Стога велики изазов није само како створити више радних мјеста него како створити и боља радна мјеста.²³ Поред тога, проблем незапослености у Босни и Херцеговини је у принципу структурне природе. Око четири петине регистрованих незапослених на посао чека дуже од годину дана. Готово половина регистрованих незапослених је без било каквог радног искуства. Значајан дио њих је у категорији „обесхрабраних“, тј. вјерује да не може наћи посао. Таква ситуација има озбиљне негативне посљедице за појединца, друштво и економски систем у земљи. Људски капитал радника (стварни или перципирани од стране послодаваца) током дужег периода чекања на посао и њихов ангажман у тражењу новог запослења се смањују. Све то умањује вјероватноћу поновног проналаaska посла, као и напуштање категорије радне снаге и прелазак у неактивно становништво. С тим у вези, посебно је важна комбинација (активних и пасивних) мјера на тржишту рада, као покретача, како би се повећала стопа активности становништва и запошљивост незапослених особа. Примарни фокус активацијске политике требао би бити на повећању јавних издвајања за ефикасније активне мјере запошљавања (савјетовање, преквалификације), одрживости извора финансирања и повећању ефикасности реализованих програма (кроз мониторинг и оцјену учинака). За то је потребно радити на унапређењу сарадње јавних служби за запошљавање с послодавцима и другим институцијама (центри за образовање и обуку, приватне агенције,

²³ Запошљавање, социјална инклузија и социјална заштита – политика
https://ec.europa.eu/europeaid/sectors/policy-1_en

међународне организације, итд.) кроз креирање локалних/регионалних партнерстава за запошљавање, те даље унапређивати кадровске, управљачке и информатичке капацитете јавних служби за запошљавање. Битан предуслов за јачање функције посредовања у јавним службама за запошљавање представља измјештање здравственог осигурања за незапослене особе из завода за запошљавање.

Истовремено, потребно је више пажње посветити мјерама које се односе на смањење незапослености категорија становништва с отежаним приступом тржишту рада. Сходно томе, први покретач су **активацијске политике и мјере запошљавања усмјерене на укључивање рањивих категорија на тржиште рада**. Између осталог, то укључује развијање система идентификације, припреме за рад (дошколовање и преквалификација), запошљавања, подршке и праћења рањивих категорија, сарадњу с послодавцем и сл. Важан сегмент је и **подршка развоју социјалног предузетништва као модела који истовремено доприноси запошљавању и подршци угроженим групама**. Истовремено, једна од битних препрека за запошљавање жена је њихова брига о домаћинству, односно брига за старе, дјецу и особе с инвалидитетом, тако да, иако оне обављају социјалну улогу државе, њихов рад није вреднован кроз одговарајуће накнаде нити признавање радног стажа те је ово питање нужно третирати.

8.3. Акцелератор 3: Ефикасна здравствена заштита за све

Право на здравље један је у низу међународно договорених стандарда људских права и неодвојив је од осталих права²⁴. То значи да је остваривање права на здравље од кључног значаја и овисно је о остваривању других људских права, права на храну, становање, рад, образовање, информисање и учешће. Поред тога, право на здравље мора се уживати без дискриминације на темељу расе, пола, доби, етничке припадности или било којег другог

²⁴ СЗО - људска права и здравље

<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/human-rights-and-health>

статуса. Недискриминација и једнакост захтијевају од власти да подузму кораке на рјешавању било којих од евентуалних дискриминаторних законских одредби, пракси или политика.

Узимајући у обзир контекст у Босни и Херцеговини, први покретач односи се на сектор здравственог осигурања, гдје постоји **потреба да се осигура приступ, те унаприједи квалитет услуга здравствене заштите на једнаким основама за све грађане**. Конкретније, потребно је свеобухватно унаприједити доступност, као и економски и физички приступ квалитетној здравственој заштити за све грађане БиХ, укључујући и ментално здравље. У том смислу, нужно је и провођење реформи **финансирања здравствене заштите** при чему је потребно осигурати обухват квалитетним услугама за све грађане, укључујући маргинализиране категорије друштва. Важну улогу имају и стандардизација и интегрисање здравствених сервиса кроз приватни и цивилни сектор гдје је важно осигурати адекватно препознавање квалитетног доприноса невладиног сектора и приватних услуга у здравству те их интегрисати у систем здравствене подршке. Трошкови пружања тако широко засноване мреже здравствене заштите могу се смањити **дигитализацијом јавне управе и у склопу тога дигитализацијом здравственог система**.²⁵

Трећи покретач би био давање **већег приоритета превентивним здравственим мјерама**, које би могле смањити трошкове здравствене заштите и повећати здравље свеукупног становништва.

Посебна пажња се мора посветити драматичном одласку медицинског особља са средњом стручном спремом, затим љекара, а нарочито искусних љекара специјалиста из Босне и Херцеговине, који ће се крајње негативно одразити на квалитет медицинских услуга уколико се не буду предузеле одговарајуће хитне и ефикасне мјере да се тај тренд прво успори а затим и заустави. Најразвијеније земље Европске уније су отвориле своје тржиште рада према тим категоријама експерата и неће бити нимало лако адекватно одговорити на овај веома тежак изазов с којим се већ суочавају све наше здравствене установе уз даљње експоненцијално погоршавање ситуације. Тешке посљедице овог егзодуса већ су присутне не само у Босни и Херцеговини него и у цијелом региону, и очекује се да оне буду још много драматичније у мјесецима и годинама које долазе уколико се ништа свеобухватно не буде предузело. Процењује се да само благо повећање плата и побољшање других услова рада за горе поменуте категорије здравствених упосленика неће довести до превазилажења тренда одласка, напротив, то може бити сигнал осталим медицинским упосленицима да не постоји могућност адекватног снажног одговора релевантних институција на овом пољу у догледно вријеме. Стога је потребно усмјерити пажњу на **дефинисање и provedбу стратешког приступа задржавању постојећег особља те развоју људских ресурса у области здравства**.

²⁵ Истраживање компаније *McKinsey i German Managed Care Association (BMC)* показује да су њемачке здравствене установе и осигуравачи могли да уштеде до 12% укупних трошкова (или 34 милијарде евра само у 2018. години) да је систем био у потпуности дигитализован. (v. "Digitizing healthcare—opportunities for Germany," October 31, 2018, McKinsey.com).

8.4. Акцелератор 4: Побољшање инклузивности образовних система

Овај покретач треба осигурати **једнак приступ образовању и подршку за дјецу и младе с потешкоћама у развоју, дјецу и младе који долазе из економски и социјално угрожених категорија**, односно промовирати потребу стандардизованог приступа, како би сва дјеца и млади имали исте могућности и шансе. С тим у вези потребно је проводити **мјере смањивања раног напуштања школовања**²⁶ у Босни и Херцеговини како би се добиле тачне информације о потенцијалном раном напуштању школе те осигурала циљана подршка онима који би били унутар ових група, посебно ако се има у виду да већина дјеце која напушта школу долази из рањивих породица, услед чињеница да родитељи такве дјеце имају ниска примања и не могу обезбиједити средства неопходна за школовање или имају ограничен приступ школама јер живе у удаљеним подручјима.²⁷ Напуштање средњег образовања у највећем броју случајева повезано је с малољетничком делинквенцијом (52,0%), припадности ромској популацији (48,3%), те сиромаштвом и материјалним стањем породице (37,9%).²⁸ Посебан проблем у области образовања представља приступ образовању за дјецу и особе с различитим потешкоћама. У Босни и Херцеговини не постоје званични подаци о броју и особама с потешкоћама и врсти потешкоћа, нити колико дјеце и особа с потешкоћама није укључено у процесе образовања, док су политике њиховог укључивања спорадичне. С тим у вези, посебно значајан покретач у области инклузивног образовања је дефинисање и провођење политика које омогућавају правичан приступ образовању за дјецу, младе и особе с потешкоћама.

²⁶ ETF, "TORINO PROCESS 2018–2020 Bosnia and Herzegovina" (2019.)

²⁷ Према неким процјенама, за годину дана средњошколског образовања потроши се између двије и три хиљаде конвертибилних марака, Извјештај о социјалној укључености 2018., Дирекција за економско планирање БиХ /NDGF YERP/Unicef, 2011.

²⁸ Ibid

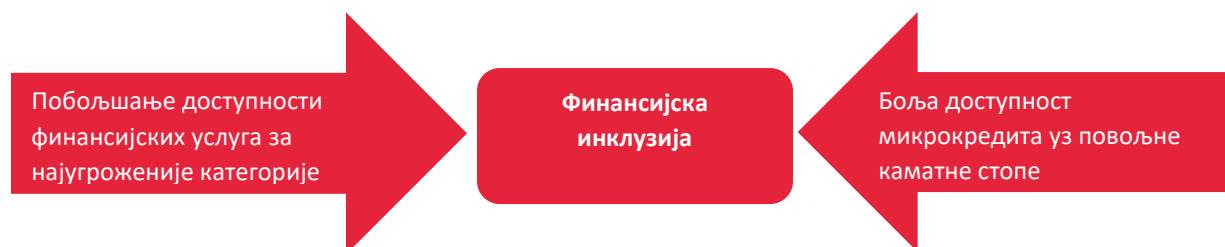
Додатни покретач је **повећање обухвата дјеце предшколским образовањем и то у узрасту 3 до 6 година** за дјецу из рањивих категорија, укључујући и **успоставу система ране детекције и интервенције за дјецу у ризику и с развојним потешкоћама**, с обзиром на значај који научно доказане методе ране интервенције имају на развој вјештина дјеце управо у доби до 6 година.

Изазови у погледу родне равноправности требају се рјешавати у цјелокупном образовном систему у Босни и Херцеговини. Званични подаци указују да дјевојнице више напуштају школовање него дјечаци, а истовремено не постоје политике финансијски доступне реинтеграције у образовни систем. Поред тога, у укупној образовној структури становништва, жене су у знатно неповољнијем положају од мушкараца што их ставља у неповољнији положају у односу на мушкарце на тржишту рада. Подаци ентитетских завода и Завода за запошљавање Брчко Дистрикта говоре да се сви нивои сусрећу с истим изазовима кад је у питању незапосленост, а то је да погађа све становнике: млађу доб, мушкарце, жене, старију доб, млађе жене са завршеном високом школом, а огледа се у дугорочној незапослености те високим удјелом необразованих. Стога су неопходне циљане мјере за **смањење броја особа без знања и вјештина кроз циљане обуке и програме те њихова интеграција на тржиште рада**.

8.5. Акцелератор 5: Финансијска инклузија

Према подацима Свјетске банке из 2017. године, 59% одраслих особа у Босни и Херцеговини има рачун у банци, док у Србији тај проценат износи 71%, а у Хрватској 86%. Од укупног броја особа које имају рачун у банци у Босни и Херцеговини, више је мушкараца у односу на жене, с разликом од 8%. Међутим, дубље анализе на тему финансијске инклузије у Босни и Херцеговини нису вршене. Студија израђена у Србији, чији је контекст сличан контексту у Босни и Херцеговини, указује да групу финансијски искључених повезују уобичајени фактори који су најчешћи узрок искључености, попут незапослености, сиромаштва, ниских, неизвјесних или нередовних примања, инвалидитета, изолације или удаљености од главних друштвених центара. (European Foundation for Financial Exclusion, 2013).²⁹ Експериментална процјена утицаја микрокредита спроведена у Босни и Херцеговини 2015. године показала је да није било повећања прихода домаћинства након употребе микрокредита.³⁰ Да би се смањила финансијска искљученост, потребне су мјере за **побољшање доступности финансијских услуга и услуга осигурања за најугроженије категорије становништва**, од повољних накнада за отварање банковних рачуна до **приступачности микрокредитима са повољним каматним стопама**, како би они у коначници допријели смањењу сиромаштва.

Укљученост у дигиталну пољопривреду, тј. омогућавање приступа практичним пољопривредним информацијама у стварном времену кориштењем мобитела и других дигиталних технологија, може помоћи пољопривредницима да побољшају продуктивност и приходе (и тако смање приходовни јаз у односу на урбано становништво), околичну одрживост и отпорност на изненадне догађаје.

Захваљујући мобителима, пољопривредници и у најудаљенијим и најзабаченијим дијеловима БиХ могу добити специфичан савјет за њихово географско подручје, тржиште (нпр. о величини и кретању продајних цијена) или врсту производње као једноставан текст или гласовну поруку, чак и без приступа интернету.

²⁹ Финансијска инклузија у Србији, Анализа стања, препрека, користи и могућности, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Влада Републике Србије, 2015.

³⁰ Експерименталну групу чиниле су samozапослене особе (78% групе) које су се бавиле трговином (27%), услугама (29%), пољопривредом (38%) и производњом (6%). Augsburg, Britta, Ralph De Haas, Heike Harmgart, and Costas Meghir. 2015. "The Impacts of Microcredit: Evidence from Bosnia and Herzegovina." *American Economic Journal: Applied Economics*, 7 (1): 183-203. DOI: 10.1257/app.20130272.

Савјети су везани за лабораторијску анализу тла и спектроскопију (прецизна анализа контроле земљишта и производа, што омогућава употребу сјемена и гнојива које најбоље одговара локалним увјетима као и најбољи начин заштите од наметника и болести) омогућавају приступ подацима о квалитету тла; фотографије направљене дроновима и сателитима омогућавају прикупљање квалитетних података и њихове валидације „одозго“; прогнозе времена у реалном времену.

Нови покретач: Дигитализација економије

МСП, пољопривреда, у комбинацији са дигитализацијом инфраструктуре

Дигиталне вјештине

8.6. Подциљеви и индикатори у оквиру развојног правца „Друштво једнаких могућности“

Доња табела приказује подциљеве са основним и циљним вриједностима у оквиру релевантних Циљева одрживог развоја, као и индикаторе који ће пратити напредак ка постизању подциљева у области развојног правца „Друштво једнаких могућности“.

SDG 1: Окончати сиромаштво свуда и у свим облицима			
Подциљ 1.1: До 2030. искоријенити крајње сиромаштво свуда и за све људе			
SDG индикатор 1.1.1: Број сиромашних, међународна граница сиромаштва			
Година	Почетна (2015.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	3,9%	3,0%	0%
Извор: Свјетска банка			
SDG индикатор 1.2.1: Стопа сиромаштва на државном / ентитетском нивоу			
Година	Почетна (2015.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора БиХ	16,9%	15,0%	8,5%
Вриједност индикатора БД БИХ	17,6%	13,2%	8,8%
Вриједност показатеља ФБиХ	17,1%	12,9%	8,6%
Вриједност индикатора РС	16,4%	12,3%	8,2%
Извор: Агенција за статистику БиХ. Стопа дефинисана као 60% просјечног дохотка (према Еуростат методологији).			
Подциљ 1.4: „До 2030. осигурати да сви мушкарци и жене, посебно сиромашни и рањиви, имају једнака права на економске ресурсе, као и приступ основним услугама, власништву и управљању земљиштем и другим облицима својине, наслєдства, природних ресурса, одговарајућим новим технологијама и финансијским услугама, укључујући микрофинансирање“			
SDG индикатор 1.4.1: Приступ основним услугама			
Година	Почетна (2015.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Снабдјевање водом (1.4.1.а)	88,6%	93%	96% *
Санитарне услуге (1.4.1.б)	23,1%	75%	89% *
Извор: Свјетска банка. * Просјек ЕУ 2015			
SDG 2: Окончати глад, постићи сигурност сабдјевања храном, побољшати квалитет хране и промовисати одрживу пољопривреду			
Подциљ 2.1: До 2030.. године окончати глад и осигурати приступ свим људима, посебно сиромашним и угроженим људима, укључујући бебе, током цијеле године, сигурну, нутиционистички вриједну храну у довољним количинама			
SDG индикатор 2.1.2: Несигурност у снабдјевању храном одраслог становништва			
Година	Почетна (2015.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	10,2%	5%	0%
Извор: UNSTATS.UN .ORG			
Подциљ 2.2: „До 2030. окончати све облике неухрањености, укључујући постизање до 2025. године међународно договорених подциљева који се односе на заостајање у физичком развоју дјеце млађе од пет година и усредсриједити се на прехранбене потребе адолесцената, трудница, дојиља и старијих особа“			
SDG индикатор 2.2.1: Проценат дјеце са умјереним или тешким заостатком у расту			

Година	Почетна (2015.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	10,2%	5%	0%
Извор: UNICEF/MICS, 2012			
Подциљ 2.3: „До 2030. удвостручити пољопривредну продуктивност и приходе малих произвођача хране, посебно жена, породичних пољопривредника, сточара и рибара, укључујући, између осталог, кроз сигуран и једнак приступ земљишту, другим производним ресурсима и инпутима, знању, финансијским услугама, тржиштима и могућности за остваривање додатне вриједности и запошљавање ван пољопривредних добара			
SDG индикатор 2.3.1: Пољопривредни приход по глави становника (USD)			
Година	Почетна (2015.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	6.242	9.000	12.000
Извор: ФАО Напомена: Посљедњи забиљежени просјечни годишњи ниво у ЕУ је изнад 26.000 USD			
SDG 3: Промовисати здрав живот и благостање за све људе свих животних доби			
Подциљ 3.2: До краја 2030. окончати смртне случајеве који се могу спријечити код новорођенчади и дјеце млађе од 5 година			
SDG индикатор 3.2.1 Стопа смртности деце млађе од 5 година на 1.000 живорођених			
Година	Почетна (2018)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	5,8	5,1	2,5
Извор: UN database, 2000-2018, "United Nations Inter-agency Group for Child Mortality Estimation (UN IGME), 2019." E-estimated data. У сврху поређења, у Хрватској вриједности се крећу од 5,0 у 2010. до 4,3 у 2018, у Србији: 7,6 у 2010 до 5,5 у 2018, Словенији од 3,2 у 2010 до 2,1 у 2018.			
SDG индикатор 3.2.2 Стопа смртности дојенчади на 1.000 живорођених (млађих од једне године)			
Године	Почетна (2018)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	5,0	4,5	3,8
Извор: UN database, 2000-2018, "United Nations Inter-agency Group for Child Mortality Estimation (UN IGME), 2019." E-estimated data. Поређења ради, у Хрватској се Вриједности крећу од 4,7 у 2010. до 4,0 у 2018, у Србији од 6,6 у 2010 до 4,8 у 2018, у Словенији од 2,6 у 2010 до 1,7 у 2018.			
SDG3: Осигурати здрав живот и промовисати добробит свих људи свих животних доби			
Подциљ 3.4: „До 2030. смањити за једну трећину број пријевремених смрти од незаразних болести превенцијом, лијечењем и промовисањем менталног здравља и благостања“			
SDG индикатор 3.4.1: Стопе смртности од незаразних болести (на 1.000 становника)			
Година	Почетна (2015.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
			*
Укупно (3.4.1)	18,2	16,4	12,1
Жене (3.4.1.а)	13,2	11,1	8,8
Мушкарци (3.4.1.б)	23,1	19,8	15,7
https://apps.who.int/gho/data/view.main.2490			
Подциљ 3.5: Ојачати превенцију злоупотребе супстанци и лијечење последица такве злоупотребе, што укључује злоупотребу дрога и штетну употребу алкохола			
SDG индикатор 3.5.2 Штетна употреба алкохола, дефинисана према националном контексту као потрошња алкохола по становнику (старости 15 година и више) у календарској години у литрима чистог алкохола			
Година	Почетна (2016.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	6.43	5.3	4.0
Извор: UN database, "WHO Global Information System on Alcohol and Health (GISAH), 2018“.			

Поређења ради, Вриједности у Хрватској се крећу од 11,25 у 2010. до 8,94 у 2016. години, у Србији: 11,69 у 2010. до 11,08 у 2016, у Словенији од 11,47 у 2010. до 12,6 у 2018.години. Глобални просјек је 6,4, просјек ЕУ је 9,8.			
Подциљ 3.7: До 2030. године осигурати универзални приступ услугама сексуалне и репродуктивне здравствене заштите, укључујући планирање породице, информисање и образовање и интеграцију репродуктивног здравља у националне стратегије и програме			
SDG индикатор 3.7.2 Стопа рађања код адолесцената (у доби 10-14 година; 15-19 година) на 1.000 жена из те старосне групе			
Година	Почетна (2014)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	10.7	8.7	4.9
Извор: UN database, "Registration National Statistics (Eurostat)"2000-2014, подаци о БиХ. Ради поређења, у Хрватској се Вриједности крећу од 12,4 у 2010. до 9,6 у 2018., у Србији од 19,0 у 2010. до 15,4 у 2018, у Словенији од 4,9 у 2010 до 4,1 у 2018.			
Подциљ 3.8: Постићи универзалну здравствену заштиту, укључујући заштиту од финансијског ризика, доступност квалитетних основних услуга и доступност сигурних, ефикасних, квалитетних и јефтиних основних лијекова и вакцина за све³¹			
SDG индикатор 3.8.1. Обухват основним здравственим услугама			
Година	Почетна (2014)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	61%	69%	75%
Извор: UN database,Tracking universal health coverage: 2019 Global Monitoring Report. Ради поређења, у 2018. години овај показатељ је у Хрватској износио 71%, у Србији 65%, а у Словенији 79%.			
SDG индикатор 3.8.2. Удио домаћинства са високим издацима за здравство у односу на укупну потрошњу домаћинства(%)			
Година	Почетна (2015.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Удио домаћинства са великим издацима за здравство (већи од 10%) у укупним издацима или приходима домаћинства	8,18%	6,5%	4%
Удео становништва са великим издацима за здравство у домаћинству (већи од 25%) као удио у укупним издацима или приходима домаћинства	1,39%	0,5%	0%
Извор: База података УН Распон Вриједности (2016) у: Хрватска 31,8 (жене 31,1; мушкарци 32,5) Србија: 19,8 (21,4 жене, 18 мушкараца) Словенија 46,1 (48,3 жене, 44,1 мушкарци).			
Подциљ 3.а: „Ојачати примјену Оквирне конвенције Свјетске здравствене организације о контроли дувана у свим земљама, на одговарајући начин“			
SDG индикатор 3.а.1: Распрострањеност тренутне употребе дувана (15 година и старији)			
Година	Почетна (2011.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Укупно (3.а.1.а)	39,3%	31%	25%
Жене (3.а.1.б)	30,5%	24%	20%
Мушкарци (3.а.1.ц)	48,4%	39%	31%
Извор: СЗО.			

³¹Дефинисано као просјечна покривеност основним услугама на основу праћених интервенција које укључују репродуктивно здравље, здравље мајки, новорођенчади и дјетета, заразне болести, незаразне болести, као и капацитет и приступ услугама, међу општом и најугроженијом популацијом); Вриједност индекса

Подциљ 3.ц: Значајно повећати финансирање у области здравства, као и запошљавање медицинског особља, обука, усавршавање и задржавање здравствених радника			
Прилагођени SDG индикатор 3.ц.1: Густина и распоред здравствених радника на 10.000 становника			
Година	Почетна (2014)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Стоматолози	2,31	5,3	7,2
Медицинске сестре	63,0	69,1	75,5
Фармацеути	1,24	2,1	5,9
Доктори	20,0 (2013)	22,5	24,8
Извор: база података УН-а, „Global Health Workforce Statistics database, Global Health Observatory, WHO .; 2000-2014, подаци из БиХ.			
SDG 4: Осигурати инклузивно и једнако квалитетно образовање и промовисати могућност целоживотног учења за све			
Подциљ 4.1: До 2030. осигурати да све дјевојчице и дјечаци заврше бесплатно, једнако и квалитетно основно и средње образовање које води ка релевантним и ефикасним исходима учења			
SDG индикатор 4.6.1. Просјечан број година школовања			
Година	Почетна (2018)	Средња (2023.)	Циљ (2030.)
Жене	8,5	10,2	12,1
Мушкарци	10,9	11,7	12,4
Извор: http://hdr.undp.org/en/data Подаци за 2018. годину: Словенија жене 12,2, мушкарци 12,3; Хрватска жене 10,9, мушкарци 12,0; Србија жене 10,7, мушкарци 11,6 година.			
2.б: Удио дјевојчица и дјечака узраста 15 година који достигну ниво PISA 2 или више у читању, математици и науци (SDG 4.1.1)			
Година	Почетна (2018.) ³²	Средња (2023.) ³³	Циљ (2030.)
Вриједност индикатора	Читање: 46% Математика: 42% Наука: 43%	Читање: мин. 55% Математика: мин. 55% Наука: мин. 55%	Читање: мин. 70% Математика: мин. 70% Наука: мин. 70%
Подциљ 4.2: До 2030. године осигурати да све дјевојчице и дјечаци имају приступ квалитетном развоју у раном дјетињству, бризи и предшколском образовању како би се припремили за основно образовање			
SDG индикатор 4.2.2: Упис у предшколско образовање (3-6 година)³⁴			
Године	Почетна (2018)	Средња (2023.)	Циљна(2030.)
Вриједност индикатора	18%	30%	60%
Извор: ЕУ Аналитички извештај, мај 2019. Просјек ЕУ 95,3%			
Подциљ 4.5: До краја 2030. елиминисати неравноправност полова у образовању и осигурати једнак приступ свим нивоима образовања и стручног оспособљавања за рањиве групе,			

³²Резултати PISA - Главни извјештај БиХ за 2017. годину не садржи податке рашчлањене према полу у процентима. Напомиње се да су девојчице постигле бољи учинак у читању за скоро 30 поена, док у области математике и природних наука нема разлике.

³³ ПИСА 2024

³⁴ Бруто однос уписане дјеце у предшколско образовање, ниво ИСЦЕД 02 (дјеца од 3 до 6 година) класификован према полу (такође тематски показатељ SDG 4.2.4.)

укључујући особе са инвалидитетом, старосједлачко становништво и дјецу у рањивим ситуацијама			
Прилагођени индикатор SDG 4.5.1: Индекс родне неједнакости (Gender Inequality Index)³⁵			
Године	Почетна (2018.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	0,162	0,145	0-100 0.089
http://www.hdr.undp.org/en/global-reports Вриједности ГИИ у 2018. години су за Словенију: 0,069, Хрватску 0,122, Србију 0,161.			
SDG 5: Постићи родну равноправност и оснаживати све жене и дјевојчице			
Подциљ 5.4: Препознати и вредновати неплаћено старање и рад у домаћинству пружањем јавних услуга, инфраструктуре и политике социјалне заштите и промоцијом заједничке одговорности у домаћинству и породици, на начин примјерен дотичној земљи			
Прилагођени индикатори:			
Година	Почетна (2019)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
5.4.1. Удио економски неактивних лица у доби од 20 до 64 године који су неактивне због других (осим бриге о дјечи и неспособним одраслим или немоћним лицима?) породичних обавеза	26,3%		
Мушкарци	7,7%	6	5
Жене	36,3%	30	20
Проценат економски неактивних особа старости од 20 до 64 године које су неактивне због бриге о дјечи или неспособним одраслим	3,5%		
Мушкарци	0,4%	0.4	0.4
Жене	5,1%	4	3
Извор: Анкета о радној снази, 2019			
SDG 10: Смањити неједнакости унутар и између земаља			
Подциљ 10.1: До 2030. прогресивно постићи и одржавати раст дохотка код доњих 40% становништва брзином већом од националног просјека			
SDG индикатор 10.1.1.а: Гини индекс неједнакости дохотка			
Година	Почетна (2011.)	Средња (2023.)	Циљна (2030.)
Вриједност индикатора	33	31	29
Извор: Свјетска банка, https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI			

³⁵Индекс родне неједнакости (ГИИ) мјери положај жена у неповољном положају у областима запошљавања, економских активности и репродуктивног здравља. Индекс показује флексибилност у људском развоју која је резултат неједнакости положаја жена и мушкараца у три поменуте области. Креће се од 0 (жене и мушкарци потпуно једнаки) до 1 (један пол је у много горем положају у свим горе наведеним областима).

9. Институционални механизам за координацију и праћење провођења Институционални механизам за координацију и праћење реализације Оквир Циљева одрживог развоја

У сврху реализације Оквир за имплементацију Циљева одрживог развоја успоставиће се **Савјет за имплементацију Циљева одрживог развоја у Босни и Херцеговини**. Чланове савјета чиниће институције надлежне за процес имплементације циљева одрживог развоја, статистику и стратешко планирање и управљање развојем Савјета министара и влада Републике Српске, Федерације Босне и Херцеговине и Дистрикта Брчко БиХ.

Основна улога и мандат Савјета за имплементацију Циљева одрживог развоја (у даљем тексту: Савјет) биће у праћењу и извјештавању, те управљању и координисању процеса реализације Оквир за имплементацију Циљева одрживог развоја и саме Агенда-е 2030. Поред тога, мандат Савјета огледаће се у праћењу и извјештавању о усаглашености Стратешког оквир институција Босне и Херцеговине, Стратегије одрживог развоја Републике Српске, Стратегије развоја Федерације БиХ и Стратегије развоја Брчко Дистрикта са Оквиром за имплементацију Циљева одрживог развоја.

Мандат Савјета укључиваће и покретање израде и припреме анализа и истраживања у сарадњи са надлежним статистичким, научно-истраживачким и другим институцијама и установама за потребе креирања политика и смјерница у циљу реализације Оквир за имплементацију Циљева одрживог развоја и Агенде 2030. Такође, Савјет за имплементацију Циљева одрживог развоја учествује у праћењу израде и реализације међународних докумената у области одрживог развоја у Босни и Херцеговини, глобалних споразума и конвенција, као и координисању процесу израде извјештаја о реализацији Агенде 2030. у Босни и Херцеговини према Уједињеним нацијама (Добровољни извјештај 2023. и други извјештаји).

Савјет за имплементацију Циљева одрживог развоја имаће кључну улогу у пружању подршке укључивању социо-економских партнера попут организација цивилног друштва, приватног сектора, јединица локалне самоуправе, академске заједнице као и парламентарима у процесе реализације и праћења Оквир за имплементацију Циљева одрживог развоја и подизању свијести шире јавности о важности достизања Циљева одрживог развоја.

За потребе укључивања ширег спектра социо-економских партнера у циљу заједничког усмјеравања имплементације Циљева одрживог развоја у Босни и Херцеговини, а посебно према принципу да „нико није искључен“, Савјет за имплементацију Циљева одрживог развоја по потреби организоваће јавне форуме и интернетске платформе за дискусије, савјетовање, размјену идеја и сл. Путем ових форума и платформи сви грађани и све интересне групације имаће могућност да предлажу активности и политике за брже испуњење појединих циљева, доприносу праћењу њиховог остваривања, те учествују у израду добровољних и редовних извјештаја према Политичком форуму на високом нивоу

УН-а као и других докумената у вези са процесом реализације Оквира за имплементацију Циљева одрживог развоја у Босни и Херцеговини.

Одлуком о формирању Савјета за имплементацију Циљева одрживог развоја у БиХ детаљније ће бити прописани чланови, мандат, начин функционисања и начин финансирања Савјета као и оснивање, дјелокруг послова и функционисање Секретаријата Савјета за имплементацију Циљева одрживог развоја.

10. Финансирање реализације Циљева одрживог развоја

Оквир за реализацију Циљева одрживог развоја у Босни и Херцеговини представља општеприхваћену и заједничку платформу дјеловања за све нивое власти, а његова операционализација се врши кроз стратешке документе сваког нивоа. С тим у вези, сваки појединачни ниво власти ће у склопу својих система планирања и управљања развојем израдити развојне стратегије путем којих ће програмирати мјере и политике за остваривање Агенде 2030. и Циљева одрживог развоја, те осигурати средства за њихову реализацију.

Имајући у виду комплексност административне организације у Босни и Херцеговини, те свеукупно социо-економско стање у земљи, сваки ниво власти ће уложити допунске напоре у правцу мобилизације (домаћих и вањских) извора финансирања. Према подацима ММФ-а, око 40% (или нешто више) БДП-а се дистрибуира путем јавних буџета. Тиме јавни буџети, заједно уз вањске дознаке с укупно око 78%, представљају доминантне потенцијалне изворе финансирања Циљева одрживог развоја (према подацима за период 2008-2017.). У прилог томе говори и чињеница да и поред значајне присутности међународних донаторских заједница у Босни и Херцеговини, званична развојна помоћ (ОДА) износи тек око 6% потенцијалних извора финансирања Циљева одрживог развоја, док мање од 9% се односи на иностране кредитне изворе.

Стога, уз јачање боље и ефективније искориштености постојећих (традиционалних) финансијских извора, Босна и Херцеговина ће радити на унапређењу финансијске архитектуре за подршку имплементацији Циљева. **Основна финансијска архитектура за подршку имплементацији Циљева одрживог развоја:**

- Оквир Циљева одрживог развоја у Босни и Херцеговини заједничко је полазиште за све нивое власти у Босни и Херцеговини;
- Сваки ниво власти у Босни и Херцеговини укључује Циљеве у своје развојне и секторске стратегије, када индикативно процјењује финансијске потребе за имплементацију из домаћих и вањских извора;

- Развојне и секторске стратегије сваког нивоа власти у Босни и Херцеговини операционализују се путем (тро)годишњих планова рада припремљених у складу са средњорочним оквиром расхода (ДОБ-ом) и годишњим буџетом.

Поред тога, подршка оперативној имплементацији Циљева одрживог развоја спроводиће се јачањем постојећих и успостављањем нових, иновативних финансијских механизма и / или инструмената:

- » Јачање постојећих финансијских механизма и/или инструмената који су већ оперативни на различитим нивоима власти, а реализују се кроз различите облике јавних грант шема, циљане директне грантове и субвенције, јавна и приватна партнерства (ЈПП), инвестиционе, револвинг или друге фондове те специфичне финансијске инструменте као што су нпр. босанскохерцеговачке, ентитетске и/или општинске обвезнице и сл.;
- » Увођење нових, иновативних финансијских механизма и/или инструмената који су примјенљиви у контексту Босне и Херцеговине а које ће требати одабрати и регулаторно и оперативно прилагодити за ширу примјену. Нпр. инвестирање на бази очекиваног утицаја (енг. *Impact Investing*); обвезнице на бази очекиваног друштвеног или развојног утицаја (енг. *Social or Development Impact Bonds*); тзв. зелене обвезнице у пројекте који имају позитивни околишни или климатски утицај (енг. *Green Bonds*); прикупљање учешћа у финансирању пројеката путем интернета (енг. *equity-based crowdfunding*); финансијски механизми за интервенције на бази климатских предвиђања (енг. форецаст-басед финансиал мецханизм); замјена вањског дуга за инвестиције релевантне за Циљеве одрживог развоја (енг. *Debt-for-nature Swaps*) и слично.
- У склопу праћења остварења Циљева одрживог развоја, као и за сваки ниво власти у Босни и Херцеговини, редовно ће се вршити праћење оствареног финансирања Циљева одрживог развоја из домаћих и вањских извора те припремати препоруке за могућа побољшања у наредном планском периоду.

11. Праћење и извјештавање о реализацији Оквира за Циљеве одрживог развоја у Босни и Херцеговини

Савјет за имплементацију Циљева **одрживог** развоја у Босни и Херцеговини је задужен за свеукупно праћење и извјештавање провођења Оквира за имплементацију Циљева одрживог развоја, координацију припреме годишњих извјештаја и добровољних извјештаја према Уједињеним нацијама.

Извјештавање о реализацији Оквира за Циљева одрживог развоја у Босни и Херцеговини се проводи путем:

- годишњег извјештаја о реализацији Оквира за Циљеве одрживог развоја у Босни и Херцеговини, и
- Добровољног извештаја према УН-у (2023. и 2027).

Савјет за имплементацију Циљева одрживог развоја у Босни и Херцеговини припрема наведене извјештаје на основу података које достављају институције надлежне за послове координације имплементације Циљева одрживог развоја на сваком нивоу, у складу са својим законодавством и организацијом управе.

Годишњи извјештај о реализацији Оквира за Циљеве одрживог развоја у Босни и Херцеговини садржи напредак према утврђеним развојним правцима, акцелераторима и покретачима који доприносе достизању дефинисаих подциљева одрживог развоја. Истовремено, годишњи извјештај садржи анализу додатних квантитативних индикатора који објашњавају кретање у погледу остваривања циљних вриједности, преглед политика који доприносе остваривању подциљева на свим нивоима власти а посебно у контексту добрих пракси, те других аспеката који су у већој мјери утицали на остваривање подциљева.

Добровољни извјештај према УН-у се доставља периодично Политичком форуму на високом нивоу УН-а. Поред омогућавања прегледа напретка ка остваривању Агенде 2030, циљ Добровољног извјештаја је и размјена искустава и добрих пракси међу државама у убрзаном достизању Циљева одрживог развоја. Припрема наредних добровољних извјештаја Босне и Херцеговине је предвиђена за 2023. и 2030. годину.³⁶

Подршку праћењу и извјештавању о реализацији Циљева одрживог развоја у Босни и Херцеговине пружаће и социо-економски партнери путем консултација које организује Савјет, укључујући и електронску платформу). Сви грађани и све интересне групације имаће могућност да предлажу активности и политике за брже испуњење појединих циљева, доприносу праћењу њиховог остваривања, те учествују у изради добровољних и редовних извјештаја.

³⁶ Босна и Херцеговина је припремила и представила свој први Добровољни извјештај у 2019. години.